

Evaluating the theory of the adaptation of the symbol of the Antichrist to the Islamic Savior by analyzing the content of Islamic and Christian narratives

Fathiyeh Fattahizadeh¹, Maryam ahadian²

Abstract: The theory of applying the symbol of the Antichrist to the Islamic savior has been proposed to assert a fundamental conflict between the apocalyptic doctrines of Islam and Christianity. Given this theory's significant role in reinforcing Islamophobia in Western societies, a critical and meticulous examination of its claims is now more urgent than ever. In this study, employing content analysis methodology, selected Islamic and Christian texts related to the savior and the apocalypse were examined. The findings reveal that, contrary to the claims of this theory's proponents, there are fundamental distinctions between the Islamic savior (Imam Mahdi) and the biblical Antichrist, while notable similarities exist between the Islamic savior and Jesus Christ (PBUH), as well as between the Dajjāl (Islamic eschatological figure) and the Antichrist. Among the theory's methodological flaws are: reliance on weak narrations while neglecting authentic ones, selective presentation of evidence, superficial interpretation of verses and narrations, and the omission of authoritative Shiite sources. These collective shortcomings demonstrate that the theory lacks scientific rigor and reliable research methods, rendering its conclusions untrustworthy.

Keywords: Savior, Islam, Christianity, Antichrist, Dajjāl, Apocalypse, Content Analysis

Submitted: 2024/11/22

Accepted: 2025/1/27

1 .Professor, Department of Quranic Studies and Hadith, Faculty of Theology, Alzahra University, Tehran, Iran, f_fattahizadeh@alzahra.ac.ir

2. Postdoctoral Researcher in Quran and Hadith Sciences, Faculty of Theology, Al-Zahra University Tehran, Iran (**Corresponding author**), Maryam.ahadian@yahoo.com

ارزیابی نظریه انطباق نماد ضد مسیح بر منجی اسلامی با تحلیل محتوای روایات

اسلامی و مسیحی

فتحیه فتاحی زاده^۱، مریم احدیان^۲

چکیده: نظریه انطباق نماد ضد مسیح بر منجی اسلامی با هدف اثبات تعارض بنیادین میان اندیشه‌های آخرالزمانی اسلام و مسیحیت مطرح شده است. با توجه به تأثیر گسترده این نظریه در تقویت اسلام‌هراسی در جوامع غربی، ضرورت نقد و بررسی دقیق آن بیش از پیش احساس می‌شود. در پژوهش حاضر، با استفاده از روش تحلیل محتوا، برخی متون اسلامی و مسیحی مرتبط با موضوع منجی و آخرالزمان مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که برخلاف ادعای طرفداران این نظریه، تفاوت‌های اساسی میان منجی اسلامی (امام مهدی) و ضد مسیح کتاب مقدس وجود داشته و شباهت‌های قابل توجهی میان منجی اسلام و مسیح (ع) و همچنین ضد مسیح و دجال مشاهده می‌شود. از جمله اشکالات روش‌شناختی این نظریه استناد به روایات ضعیف و نادیده گرفتن روایات معتبر، گزینش‌گری در ارائه شواهد، تفسیر سطحی و ظاهری از آیات و روایات و عدم استناد به منابع معتبر شیعی است. مجموعه این ایرادات روش‌شناختی، نشان می‌دهد که نظریه مذکور بر پایه مبانی علمی و روش‌های پژوهشی دقیق استوار نبوده و نمی‌توان به نتایج آن اعتماد کرد.

واژگان کلیدی: منجی، اسلام، مسیحیت، ضد مسیح، دجال، آخرالزمان، تحلیل محتوا.

***تاریخ دریافت:** ۱۴۰۳/۹/۲

***تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۳/۱۱/۸

۱. استاد گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده الهیات دانشگاه الزهراء تهران، ایران، f_fattahizadeh@alzahra.ac.ir

۲. پژوهشگر پسادکتری علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران، **(نویسنده**

مسئول) Maryam.ahadian@yahoo.com

مقدمه

متون دینی مسیحی است.

نویسنده در این اثر با اتخاذ رویکردی توصیفی-تحلیلی، کوشیده است تا با بهره‌گیری از ابزارهای به ظاهر علمی، به بررسی و تحلیل روایات اسلامی مرتبط با امام مهدی و رویدادهای آخرالزمان بپردازد. هدف اصلی وی، تطبیق این روایات با پیشگویی‌های موجود در متون دینی یهودی و مسیحی و در نهایت، ارائه تصویری منفی از اسلام و مسلمانان به عنوان دشمن ادیان ابراهیمی است (Richardson, 2009)

ریچاردسون در پژوهش خود، با رویکردی تطبیقی، به بررسی مفاهیم مهدی^۳، عیسی^۴، دجال^۵ در منابع اسلامی Richardson, 2009: 34-56, 58-63, (73-78) و ضد مسیح^۶ در کتاب مقدس پرداخته است. (Richardson, 2009: 45, 80, 119, 157, 171, 199) وی با مقایسه این مفاهیم، به این نتیجه رسیده است که دیدگاه آخرالزمانی در اسلام و مسیحیت، دو

در سال‌های اخیر، جریانی در میان گروهی از اندیشمندان مسیحی پروتستان شکل گرفته است که بر اساس تفسیری خاص از متون دینی، به دنبال ترسیم تصویری تقابلی از نیروهای خیر و شر در آستانه وقوع رویدادهای آخرالزمانی هستند. یکی از بارزترین نمونه‌های این جریان، نظریه‌ای است که جهان اسلام را نماد شر و منجی اسلام (امام مهدی) را مظهر ضد مسیح معرفی می‌کند. این نظریه با هدف اثبات تعارض بنیادین میان دیدگاه‌های آخرالزمانی اسلام و مسیحیت، تلاش می‌کند تا جنگ نهایی خیر و شر را به تقابل میان این دو دین نسبت دهد. ریشه‌های این نگرش را می‌توان به آثار فیلیپ گودمن^۱ و به ویژه کتاب «ضد مسیح اسلامی»^۲ اثر جوئل ریچاردسون نسبت داد که در آن، نویسنده با تطبیق روایات اسلامی و مسیحی، به این نتیجه می‌رسد که امام مهدی همان ضد مسیح پیش‌گویی شده در

۳- منجی اسلامی

۴- فردی که منجی اسلامی را یاری می‌رساند

۵- کسی که مقابل منجی اسلامی قرار می‌گیرد

۶- با عناوین مختلفی همچون ضد مسیح، وحش

(جانور یا هیولا)، مرد گناه و تباهی و بأجوج در کتاب

مقدس توصیف شده است.

1. Goodman, Phillip Geoffrey, (1993), The Assyrian connection. The roots of the Antichrist and the emerging signs of Armageddon. Lafayette La: Prescott Press.

2. Richardson Joel, (2009), The Islamic Antichrist: The Shocking Truth about the Real Nature of the Beast, WND Books, Washington DC

رویکرد متضاد را ارائه می‌دهد.

این نظریه تنها یکی از برداشت‌های موجود در میان علمای مسیحیت است و فاقد پیشینه تاریخی گسترده در میان مسلمانان و مسیحیان می‌باشد. این دیدگاه توسط برخی محققان مسیحی نیز مورد نقد جدی قرار گرفته است (Reagan, 2010). با این حال، به ویژه پس از

رویدادهای یازده سپتامبر ۲۰۰۱، این نظریه توسط رسانه‌های مرتبط با جریان صهیونیستی مسیحی و مسیحیت اونجلیستی به طور گسترده‌ای تبلیغ شده و تلاش شده است تا در میان جوامع غربی، اسلام‌هراسی را تقویت نماید. (ر.ک: Stice, 2005; Richardson, 2008, 2009; Stone James, 2012)

با توجه به اهمیت موضوع، ضروری است پژوهش ریبچاردسون بر اساس روش‌های علمی موردبازبینی قرار گیرد. لذا، پژوهش حاضر با هدف بررسی دقیق‌تر این نظریه و مقایسه آن با یافته‌های پژوهش ریبچاردسون، سوالات پژوهشی زیر را مطرح می‌نماید:

۱. ویژگی مؤلفه‌های منجی، عیسی و

دجال در منابع اسلامی و ویژگی مؤلفه‌های منجی و ضد‌مسیح در کتاب مقدس چیست؟

۲. میزان اشتراک و افتراق مؤلفه‌های فوق در منابع اسلامی و مسیحی به چه صورت است؟
۳. اشکالات روش پژوهش

ریچاردسون در طرح نظریه ضد مسیح اسلامی چیست؟

به منظور پاسخگویی به پرسش‌های پژوهشی مطرح شده، مطالعه تطبیقی بر روی متون مقدس اسلامی و مسیحی صورت خواهد گرفت. در این پژوهش، کتاب‌های صحیح مسلم و کمال الدین به عنوان منابع اصلی اسلامی و کتاب مکاشفه یوحنا به عنوان منبع اصلی مسیحی انتخاب شده‌اند. با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوا، مفاهیم منجی، عیسی و دجال در منابع اسلامی و مفاهیم منجی و ضد مسیح در کتاب مکاشفه یوحنا استخراج و مورد تحلیل قرار خواهند گرفت. در ادامه، با استناد به یافته‌های این پژوهش، روش

پژوهش و نظریات ریچاردسون در خصوص ضد مسیح اسلامی مورد ارزیابی انتقادی قرار خواهد گرفت.

انتخاب کتاب‌های صحیح مسلم^۱، کمال الدین^۲ و مکاشفه یوحنا^۳ به عنوان منابع اصلی این پژوهش، دلایل روشنی دارد. کتاب صحیح مسلم به عنوان یکی از معتبرترین منابع حدیثی اهل سنت، در پژوهش‌های مرتبط با موضوع مهدویت و آخرالزمان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. به‌ویژه، ریچاردسون در پژوهش خود بیشترین استناد را به این کتاب داشته است (۱۱ مورد): (Richardson, 2009: 227, 228, 230, 231, 233, 234). از سوی دیگر، کتاب کمال الدین یکی از سه

۱. صحیح مسلم اثر مسلم بن حجاج نیشابوری، یکی از معتبرترین منابع حدیثی اهل سنت محسوب می‌شود. این کتاب شامل مجموعه‌ای جامع از احادیث نبوی است که به تعداد تقریبی ۷۲۷۵ حدیث بالغ می‌شود. پس از حذف احادیث تکراری، این مجموعه به حدود ۴۰۰۰ روایت مستقل می‌رسد. عمده روایات موضوع مهدویت در باب «کِتَابُ الْفِتَنِ وَ أَسْرَاطِ السَّاعَةِ» از جزء چهارم و باب «نُزُولِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ» از جزء اول و باب «الْأَسْأَلُ تَبَعُ لِقُرَيْشٍ وَ الْخِلَافَةُ فِي قُرَيْشٍ» از جزء سوم قرار دارند.

۲. کتاب کمال الدین و تمام النعمه، تألیفی ارزشمند از محمد بن علی بن بابویه قمی، معروف به شیخ صدوق (متوفی ۳۸۱ ق)، به زبان عربی نگاشته شده است. این اثر، یکی از منابع اصلی و جامع شیعه در زمینه مهدویت و غیبت امام دوازدهم (عجل الله تعالی فرجه الشریف) محسوب می‌شود. شیخ صدوق در این کتاب

به بررسی ابعاد مختلف موضوع غیبت، از جمله دلایل غیبت، نشانه‌های ظهور و ویژگی‌های امام زمان (عج) پرداخته است.

۳. کتاب مکاشفه، آخرین کتاب در عهد جدید و به عنوان یکی از متون بنیادین در مسیحیت محسوب می‌شود. این کتاب، با رویکردی کاملاً آخرالزمانی، به توصیف رویدادهای پایان جهان، بازگشت مسیح و برپایی پادشاهی هزار ساله او می‌پردازد. سبک نگارش مکاشفه، به صورت رؤیا و مکاشفه است و از نمادها، رموز و تصاویری پیچیده و چندلایه بهره می‌برد طبق نظر اکثر پژوهشگران، کتاب مکاشفه توسط یوحنا رسول، یکی از شاگردان عیسی مسیح، در اواخر قرن اول میلادی (حدود سال‌های ۹۴-۹۵ میلادی) نگاشته شده است. این کتاب در دوره‌ای پر آشوب و تحت فشارهای شدید امپراتوری روم بر مسیحیان نگارش شده است. (ر.ک: میشل، ۱۳۷۷: ۵۸)

منبع روایی معتبر شیعه در موضوع مهدویت است. کتاب مکاشفه یوحنا نیز به عنوان متنی تأثیرگذار در مسیحیت و منبع اصلی پیشگویی‌های آخرالزمانی در عهد جدید، به ویژه با توجه به تعداد بالای استنادات ریچاردسون به این کتاب (بیش از ۴۰ مورد)، به عنوان منبع اصلی برای بررسی دیدگاه‌های مسیحی در مورد آخرالزمان انتخاب شده است.

در پیشینه تحقیق دو دسته پژوهش وجود دارد: پژوهش‌های تطبیقی مؤلفه‌های آخرالزمانی در اسلام و مسیحیت و دوم پژوهش‌هایی که در جهت بررسی نظریه «ضدمسیح اسلامی» انجام شده است. از مهمترین پژوهش‌های تطبیقی می‌توان به «بررسی تطبیقی پیشگویی‌های آخرالزمان در اسلام، یهودیت و مسیحیت» (هدایتی، فاطمه؛ نورائی، محسن، ۱۳۹۵) و «دجال‌شناسی تطبیقی در الهیات اسلامی و مسیحی» (امامی‌جمعه، سیدمهدی؛ جهان‌احمدی، آزاده، ۱۳۸۹) اشاره کرد. برخی پژوهش‌هایی که در جهت بررسی نظریه ضدمسیح اسلامی انجام شده است عبارتند از: «بررسی پیشگویی‌ها درباره تقابل یا توافق مهدی و مسیح از دیدگاه اسلام و مسیحیت» (مقری، احمد؛ نواب،

سید ابوالحسن، ۱۳۹۶) «بررسی و نقد دیدگاه‌های جونل ریچاردسون در زمینه مهدویت» (یوسفیان، مهدی؛ دهقانی آرلنی، زهیر، ۱۳۹۴) و «بررسی و نقد نظرات «ضد مسیح اسلامی» و «اسلام، ردای ضد مسیح» در تطبیق ضدمسیح بر منجی اسلامی» (شاکری زواردی، روح الله؛ دهقانی آرانی، زهیر، ۱۳۹۵). در این پژوهش‌ها میزان اشتراک مسائل آخرالزمانی در اسلام و مسیحیت به صورت کلی و پراکنده و بدون محدود کردن منابع بررسی شده و نظریه ضدمسیح اسلامی نیز تنها با بررسی برخی شواهد آن ارزیابی و نقد شده است. از این رو می‌توان گفت، پژوهش حاضر، علاوه بر بررسی عمده شواهد و مستندات این نظریه، از جهت تبیین و تحلیل محتوای احادیث مهدویت در مهمترین منابع روایی اسلامی و همچنین تحلیل مهمترین بخش پیشگویی کتاب مقدس و استفاده از نتایج حاصل از آن در بررسی نظریه ضدمسیح اسلامی ریچاردسون از نوآوری برخوردار است.

روش تحلیل محتوا روشی علمی برای تفسیر متن است که نتایج به دست آمده از طریق آن، دارای اعتبار بالایی

مضامین و مفاهیم، مقوله بندی مضامین و مدل سازی و ارائه نتیجه. (کرپندورف، ۱۳۷۸: ۳۵)

۱ تحلیل محتوای منابع اسلامی در موضوع منجی، عیسی و دجال

در بخش نخست این پژوهش، با هدف استخراج مضامین مرتبط با منجی، دجال و عیسی، تحلیل محتوای دقیقی بر روی روایات کتاب‌های صحیح مسلم و کمال‌الدین صورت پذیرفت. در این راستا، تمامی روایات مرتبط با موضوعات مذکور در این دو کتاب شناسایی و به صورت سیستماتیک در جدولی مستقل ثبت گردید.^۱ بر اساس این تحلیل، تعداد ۳۸۹ مضمون از کتاب صحیح مسلم و ۱۶۵۳ مضمون از کتاب کمال‌الدین استخراج شد. در مرحله بعد مضامین مرتبط با موضوعات منجی، دجال و عیسی دسته بندی شد و مقولات نهایی استخراج گردید. جهت رعایت اختصار فقط قسمت‌هایی از جدول ذکر می‌شود.

است. این شیوه، از جمله روش‌های تحقیقی است که در حوزه علوم انسانی کاربرد دارد و در حقیقت فن پژوهش عینی، اصولی و کمی به منظور تفسیر و تحلیل محتوا است و تفکر بنیادی آن قرار دادن اجزای یک متن در مقولاتی است که از پیش تعیین شده اند. (باردن، ۱۳۷۵: ۲۱۱) به عبارت دیگر تحلیل محتوا روشی است که به منظور دستیابی به ویژگی‌های مختلف پیام، دیدگاه‌ها و اندیشه‌های صادر کننده پیام، علل صدور پیام و آثار آن، برای تجزیه و تحلیل عینی و منتظم پیام‌های مختلفی که از طرق گوناگون مبادله می‌شوند، به کار می‌رود. (عزتی، ۱۳۷۶: ۲۳۱-۲۳۰) مزیت‌های خاص این روش عبارت اند از: استناد دقیق و استفاده آسان به طوری که به کارگیری آن به تخصص ویژه ای نیاز ندارد؛ و بخش عمده ای از اطلاعات لازم برای شناسایی در آن جمع آوری شده اند. مراحل این روش به ترتیب عبارتند از: قرار دادن روایات در جدول، تبدیل عناصر مرتبط در یک روایت به

فریقین بوده است. بررسی همزمان صحت سند و تحلیل محتوای این حجم عظیم از روایات، فراتر از توانایی‌های یک پژوهش واحد است.

۱. در این پژوهش، صرفاً بر تحلیل محتوای روایات تمرکز شده و ارزیابی سند روایی احادیث در اولویت نبوده است. دلیل این امر، معتبر بودن این دو کتاب نزد

منبع	مضامین	مفهوم	زیرمقوله	مقوله
صحیح مسلم، ج ۴، ص ۲۲۵۴	حضرت عیسی ع دجال را در باب لد به قتل می‌رساند	کشته شدن دجال توسط عیسی ع	هلاکت دجال	دجال
صحیح مسلم، ج ۴، ص ۲۲۴۹	یکی از چشمان دجال کور است و بر آن پوستی غلیظ قرار دارد.	یک چشم و اعور بودن	ظاهر دجال	
صحیح مسلم، ج ۱، ص ۱۳۵	عیسی آنقدر مال به مردم می‌بخشد که همه بی‌تایز شده و دیگر کسی مالی را قبول نمی‌کند.	بخشش اموال فراوان به مردم توسط عیسی (ع) و بی‌تایز شدن مردم	ایجاد رفاه اقتصادی	نزول عیسی (ع)
صحیح مسلم، ج ۴، ص ۲۲۳۵	در پایان امت پیامبر (ص) خلیفه‌ای می‌آید که اموال بسیاری را می‌بخشد و آنها را تمی‌شمارد	آمدن خلیفه ای در پایان امت پیامبر ص و بخشیدن اموال فراوان بدون حد و حصر	ظهور آخرین خلیفه پیامبر ص	دوران حکومت منجی اسلامی
کمال‌الدین، ج ۲، ص ۵۲۹	دجال ادعای پیامبری و رسالت می‌کند و به پیامبر (ص) گفت شهادت بده که خدایی جز الله نیست و من رسول خدا هستم	ادعای تبوت داشتن و اتکار رسالت پیامبر (ص)	اعتقادات دجال	دجال
کمال‌الدین، ج ۱، ص ۲۸۰	حکومت امام دوازدهم (ع) شرق و غرب عالم را فرا می‌گیرد	فتح مشرق و مغرب زمین توسط امام دوازدهم (ع)	فتح تمام زمین	دوران حکومت امام دوازدهم (ع)
کمال‌الدین، ج ۱، ص ۲۵۹	امام دوازدهم (ع) زمین را پر از عدل و داد می‌تیماید همانگونه که پر از ظلم و جور شده باشد.	پر کردن زمین از عدل بعد از پر شدن آن از ظلم و جور	برقراری عدالت	
کمال‌الدین، ج ۲، ص ۳۴۶	بعد از ظهور در همه جای زمین فقط خداوند پرستش می‌شود.	استقرار توحید و پرستیده شدن خداوند در همه جای زمین	استقرار توحید	

۱-۱ منجی اسلامی و عیسی (ع)

در روایات کتاب «صحیح مسلم» مضامین مربوط به دوران حکومت منجی و نزول عیسی ع در مجموع شامل ۵۲ مضمون است که تقریباً ۱۴ درصد مضامین

در ادامه با استفاده از نتایج به دست آمده از تحلیل دو کتاب «صحیح مسلم» و «کمال الدین» به بررسی دیدگاه مسلمانان درباره منجی، عیسی (ع) و دجال پرداخته می‌شود.^۱

گونه‌ای که منجی یک دین، ضدمنجی آیین دیگر است و عملاً مسیح‌های هریک از این ادیان، مقابل دیگری خواهد ایستاد و جنگ نهایی خیر و شر، حاصل این تقابل خواهد بود.

۱. علت انتخاب این سه محور اینست که ریچاردسون ادعا میکند با بررسی این سه محور در روایات اسلامی به این نتیجه رسیده است که در مورد آخرالزمان تعارض کاملی بین دیدگاه اسلام و مسیحیت وجود دارد؛ به

آخرالزمانی کتاب «صحیح مسلم» را
تشکیل می‌دهد.
در روایات کتاب «کمال‌الدین» ۲۰۶
مضمون درباره دوران ظهور، قیام و
حکومت امام دوازدهم ع است. همچنین
هشت مضمون درباره همراهی عیسی ع با
ایشان بوده که در مجموع حدود ۱۳ درصد
مضامین این کتاب را تشکیل می‌دهد. در
جدول زیر فراوانی مضامین مشخص شده
است.

دوران حکومت منجی			
تعداد مضامین	صحیح مسلم	تعداد مضامین	کمال الدین
۳	آمدن خلیفه ای در پایان امت پیامبر ص و بخشیدن اموال فراوان بدون حد و حصر ^۱	۴۷	برقراری عدالت ^۲
۲	جهانی شدن حکومت اسلام ^۳	۲۲	از بین رفتن کفر و استقرار دین الهی ^۴
۱	ظاهر شدن برکات زمین ^۵	۷	غلبه حق و برپایی مبانی آن در عالم ^۶
۱	آمدن هفت سال بر مردم بدون هیچگونه دشمنی میان آنها ^۷	۷	اجرای احکام و شریعت الهی ^۸
		۷	برقراری حکومت امام بر تمام زمین ^۹
		۱۴	مطیع و رام شدن همه عالم در مقابل امام ^{۱۰} (ظاهر شدن گنج‌های زمین برای امام، اطاعت همه مردم از امام)

۱ - مسلم بن حجاج، ج ۴، ص ۲۲۳۵

۲ - صدوق، ج ۱، صص ۲۵۲، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۴، ۲۸۰، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۳۰۴، ۳۱۴، ۳۱۸

ج ۲: ۳۳۶، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۶۱، ۳۶۹، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۹۴، ۴۰۹، ۴۲۳، ۴۲۷، ۴۳۲، ۴۴۵، ۴۵۴، ۵۲۸

۳ - مسلم بن حجاج، ج ۴، ص ۲۲۳۱، ۲۲۱۵

۴ - مسلم بن حجاج، ج ۱، صص ۲۵۱، ۲۵۵، ۲۵۸، ۳۱۷، ۳۳۱، ج ۲، صص ۳۴۶، ۳۵۷، ۳۷۳، ۴۱۱، ۴۴۷، ۴۵۰

۵ - مسلم بن حجاج، ج ۴، ص ۲۲۵۵

۶ - مسلم بن حجاج، ج ۱، ص ۲۵۸، ج ۲، صص ۴۴۹، ۴۵۰، ۵۱۱، ۶۶۷

۷ - مسلم بن حجاج، ج ۴، ص ۲۲۵۹

۸ - صدوق، ج ۱، صص ۲۵۳، ۲۶۹، ج ۲، صص ۳۴۹، ۳۳۵، ۶۴۷

۹ - صدوق، ج ۱، صص ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۸۰، ۳۳۱، ج ۲، صص ۳۴۶، ۳۹۴، ۴۱۸، ۵۲۸

۱۰ - صدوق، ج ۱، صص ۲۵۵، ۳۳۱، ج ۲، صص ۳۶۹، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۷، ۳۷۸، ۴۰۹، ۴۱۱، ۴۵۰، ۶۷۴

		۹	قدرت امام در دوران حکومت ^۱ (دنیا تحت تسلط امام، هموار شدن کارهای سخت برای امام)
		۱۹	برقراری رفاه، عزت، امنیت، وحدت، آبادانی و تکامل عقل ^۲
		۸	وقایع زمان ظهور ^۳ (ظاهر شدن امام مانند شهاب نورانی، روشن شدن زمین به نور پروردگار و امام، آتش زدن بت ها، شناخت امام توسط همه مردم، حصول فتح و پیروزی، خوشحالی مومنان و ناراحتی کفار)
		۲۰	نابودی دشمنان ^۴ (انتقام از دشمنان خدا، نابودی کفار و ستمگران و منکران و مشرکان، نابودی هر شیطان متمرّد، از بین رفتن باطل و زوال پادشاهی ستمگران)
		۱۴	یاری شدن با لشکر ملائکه ^۵ (حضور جبرئیل و میکائیل، ۱۳۰۱۳ فرشته، چهار هزار فرشته نشان دار و ۳۱۳ فرشته روز بدر در رکاب امام)
		۹	حتمی بودن خروج امام ^۶
		۱۷	زمان ظهور ^۷ (تحقق ظهور پس از یأس، قساوت دلها، مرتد شدن اکثریت و امتحان مردم، علم به

۱- صدوق، ج ۱، ص ۲۵۵؛ ج ۲، صص ۳۶۹، ۳۷۷، ۳۷۸، ۶۷۴

۲- صدوق، ج ۱، ص ۲۶۰؛ ج ۲، صص ۳۳۵، ۳۵۷، ۴۴۶، ۴۴۹، ۴۴۷، ۶۵۳، ۶۷۵

۳- صدوق، ج ۱، صص ۲۶۰، ۲۸۰، ۲۸۶، ۲۸۷، ۳۲۵؛ ج ۲، صص ۳۴۲، ۳۷۲، ۴۸۰، ۶۵۳، ۶۷۰

۴- صدوق، ج ۱، صص ۲۵۵، ۲۶۹، ۳۱۸، ۳۲۹؛ ج ۲، صص ۳۱۸، ۳۵۳، ۳۶۱، ۳۶۹، ۴۴۷، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۶۶، ۶۷۰

۵- صدوق، ج ۱، صص ۲۵۵، ۲۵۸، ۳۲۸، ۳۳۱؛ ج ۲، صص ۳۹۴، ۴۳۱، ۶۷۲

۶- صدوق، ج ۱، صص ۲۸۰، ۳۱۸؛ ج ۲، صص ۳۳۶، ۳۴۲، ۳۴۶، ۳۷۳، ۳۷۷، ۴۰۹، ۶۵۲

۷- صدوق، ج ۲، صص ۳۴۶، ۳۷۳، ۳۷۸، ۴۱۰، ۴۸۳، ۴۸۴، ۵۱۶

			زمان ظهور مختص به خداوند، دروغگو بودن تعیین کنندگان وقت ظهور)
		۶	مکان ظهور و مکان حکومت ^۱ (ظهور از شهر مکه، استقرار در نجف)
۷	مجموع مضامین	۲۰۶	مجموع مضامین

نزول عیسی (ع)			
تعداد مضامین	صحیح مسلم	تعداد مضامین	کمال الدین
۹	زمان نزول عیسی (نزول عیسی در آخرالزمان و بعد از خروج دجال) ^۲	۸	همراهی عیسی با امام دوازدهم(ع) و اقتدا به ایشان ^۳
۳	اوصاف عیسی ع هنگام نزول ^۴ (عیسی ع حاکمی عادل)		
۲	مکان نزول عیسی ^۵ (منطقه شام)		
۵	امام مسلمین زمان نزول عیسی ع ^۶ (امیر و امام مسلمین در نزول عیسی ع از مسلمانان و برتری او بر عیسی)		
۲۶	وقایع زمان نزول عیسی ^۷ (اقامه نماز جماعت توسط عیسی ع در شام، نماز خواندن عیسی ع پشت سر امیر مسلمانان (مهدی ع)، کشته شدن دجال توسط عیسی ع، شکسته شدن صلیب کشتن خوک و برداشتن جزیه توسط عیسی ع،		

۱ - صدوق، ج ۱، صص ۲۶۹، ۲۸۶؛ ج ۲، صص ۵۲۸، ۶۷۱، ۶۷۲

۲ - مسلم بن حجاج، ج ۱، صص ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷؛ ج ۴، صص ۲۲۵۴، ۲۲۵۹

۳ - صدوق، ج ۱، صص ۲۵۱، ۲۸۰، ۲۸۴، ۳۱۶، ۳۳۱؛ ج ۲، صص ۳۴۶، ۵۲۸

۴ - مسلم بن حجاج، ج ۱، صص ۱۳۵، ۱۳۶

۵ - مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۲۱، ۲۲۵۴

۶ - مسلم بن حجاج، ج ۱، صص ۱۳۶، ۱۳۷

۷ - مسلم بن حجاج، ج ۱، صص ۱۳۵؛ ۱۳۶، ۱۳۷، ج ۲، صص ۹۱۵؛ ج ۴، صص ۲۲۲۱، ۲۲۵۴، ۲۲۵۹

	ایجاد رفاه اقتصادی، از میان رفتن دشمنی و کینه و حسد، عمل عیسی ع به شریعت اسلام)		
۴۵	مجموع مضامین	۸	مجموع مضامین

۲-۱. دجال

موضوع دجال در «صحیح مسلم» روایات زیادی را به خود اختصاص داده است که تقریباً ۳۳ درصد مضامین آخرالزمانی این کتاب را شامل می‌شود. در کتاب

«کمال‌الدین» روایات مربوط به دجال نسبت به «صحیح مسلم» کمتر بوده و حدود ۵ درصد از مضامین این کتاب را تشکیل می‌دهد. در جدول زیر فراوانی مضامین مشخص شده است

دجال			
تعداد مضامین	صحیح مسلم	تعداد مضامین	کمال‌الدین
۴	دجال قبل از خروج ^۲ (اسارت دجال قبل از خروج در یک جزیره و رفتن عده‌ای نصرانی نزد وی)	۴۰	علائم نزدیک شدن زمان خروج دجال ^۱ (انحرافات عقیدتی، حکومتی، اقتصادی، قضائی، اجتماعی، اخلاقی)
۱۹	دجال بعد از خروج ^۵ (خروج دجال از شام و بعد از پیروزی مسلمانان بر رومیان، منزل کردن دجال بر شوره زاری خارج از مدینه، مدت اقامت دجال در امت پیامبر ص یک چله (چهل روز، ماه یا سال)، کشته شدن دجال توسط عیسی ع)	۳	خروج دجال (زمان ^۳ و مکان خروج ^۴)

۱- صدوق، ج ۲، صص ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸

۲- مسلم بن حجاج، ج ۴، ص ۲۲۶۲

۳- صدوق، ج ۲، ص ۵۲۶

۴- صدوق، ج ۱، ص ۲۵۲؛ ج ۲، ص ۵۲۸

۵- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۲۱، ۲۲۲۴، ۲۲۲۵، ۲۲۳۸، ۲۲۵۲، ۲۲۵۴، ۲۲۵۶، ۲۲۵۹، ۲۲۶۶

نام، اوصاف و اعتقادات دجال (نام: صائد بن صائد ^۱ ، دروغگو بودن ^۲ ، ادعای الوهیت، ادعای نبوت و انکار رسالت پیامبر ص ^۳)	۶	اوصاف دجال ^۴ (کذاب و دروغگو، فریبکار، مدعی فرستاده خدا بودن، انکار رسالت پیامبر ص، حقیر و ذلیل، عقیم، رعب آور بودن، کافر)	۳۴
پیروان دجال ^۵ (پیروان دجال شامل زنآزادگان، یهود، اعراب، صاحبان پوستین های سبز)	۵	عدم جواز دجال بر ورود به مکه و مدینه ^۶	۹
مکان سکونت ^۷ (فرورفتن دجال در دریاها، ورود دجال به همه عالم به جز مکه و مدینه)	۲	هویت دجال ^۸ (گمان مردم در عصر پیامبر بر دجال بودن ابن صائد، یهودی بودن دجال)	۱۲
هشدار همه پیامبران نسبت به دجال ^۹	۱	هشدار همه پیامبران نسبت به دجال ^{۱۰}	۷
قاتل دجال ^{۱۱} و زمان و مکان کشته شدن وی ^{۱۲} (مهدی ع قاتل دجال، گردنه افیق در شام، روز جمعه)	۳	فتنه دجال بزرگترین فتنه از خلقت آدم ع تا برپایی قیامت ^{۱۳}	۲

۱- صدوق، ج ۲، ص ۵۲۸

۲- صدوق، ج ۲، ص ۵۲۸

۳- صدوق، ج ۲، صص ۵۲۸، ۵۲۹

۴- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۳۹، ۲۲۴۰، ۲۲۴۱، ۲۲۴۲، ۲۲۴۳، ۲۲۴۴، ۲۲۴۵، ۲۲۴۸، ۲۲۴۹، ۲۲۵۰، ۲۲۵۱، ۲۲۵۷، ۲۲۶۶

۵- صدوق، ج ۲، صص ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۹

۶- مسلم بن حجاج، ج ۴، ص ۲۲۴۲، ۲۲۴۳، ۲۲۵۶، ۲۲۶۲، ۲۲۶۶

۷- صدوق، ج ۲، صص ۵۲۸، ۵۲۹

۸- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۴۲، ۲۲۴۳، ۲۲۴۶

۹- صدوق، ج ۲، ص ۵۲۹

۱۰- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۴۵، ۲۲۴۸، ۲۲۵۰

۱۱- صدوق، ج ۲، صص ۳۳۶، ۵۲۷

۱۲- صدوق، ج ۲، ص ۵۲۸

۱۳- مسلم بن حجاج، ج ۴، ص ۲۲۶۷

۱۴	اوصاف ظاهری دجال ^۱ (یک چشم، جوان، داشتن موی زیاد و پیچیده، عظیم الجثه و قوی هیکل)	۲	اوصاف ظاهری دجال ^۲ (یک چشم، نوشته شدن «کافر» میان دو چشم دجال)
۱۱	متعلقات همراه دجال ^۳ (کوهی از غذا و نهري از آب و بهشت و جهنمی همراه دجال، همراهی دو رود آب و آتش با دجال)	۳	زنده بودن دجال از زمان پیامبر ص ^۳
۹	توانایی های دجال ^۴ (فرمانبرداری ابر و زمین از دجال و بیرون آوردن ثمرات خود، نیروی زیاد دجال، زنده کردن مرده، سرعت زیاد دجال در حرکت روی زمین، ^۵ ممکن نبودن کشتن دجال ^۶)	۷	عجایب دجال ^۷ (حرکت آفتاب با دجال، کوهی از دود مقابل دجال و کوهی سفید پشت سرش، سوار بر الاغی سفید با مشخصات خاص، خروج دجال به همراه بهشت و دوزخ و کوهی از نان و نهري از آب، در نوردیده شدن زمین زیر پای دجال)
۳	بی ایمانان به دجال ^۸ (عدم توانایی دجال در فریب دادن مومنان واقعی، گرفتار فقر و خشکسالی شدن بی ایمانان به دجال)	۱	نیک بخت بودن تکذیب کننده دجال ^۹

۱- صدوق، ج ۲، ص ۵۲۸

۲- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۴۵، ۲۲۴۷، ۲۲۴۸، ۲۲۴۹، ۲۲۵۰، ۲۲۵۲، ۲۲۶۲

۳- صدوق، ج ۲، صص ۵۲۸، ۵۲۹

۴- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۴۹، ۲۲۵۰، ۲۲۵۸

۵- صدوق، ج ۲، صص ۵۲۸، ۵۲۹

۶- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۵۱، ۲۲۵۳، ۲۲۵۶، ۲۲۵۷

۷- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۵۳

۸- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۴۰

۹- صدوق، ج ۲، صص ۵۲۸

۱۰- مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۵۳، ۲۲۵۸

۵	علائم و نشانه های خروج دجال ^۲ (به آتش کشیده شدن خانه کعبه، میوه ندادن درخت نخل بیسان و خشک شدن دریاچه طبریه و چشمه زغر، طلوع خورشید از مغرب، خروج دابه)	۱	قحطی شدید در زمان خروج دجال ^۱
۲	عمل دجال ^۳ (دعوت مردم به سوی عقاید باطل خویش، پر کردن همه جا از فساد)		
۶	دیدار مرد مومن (خضر) با دجال ^۴		
۲	پیروان دجال ^۵ (تکان خوردن مدینه و بیرون شدن همه کافران و منافقان و رفتن به سوی دجال، پیروی هفتاد هزار نفر از یهودیان اصفهان از دجال)		
۱۳۹	مجموع مضامین	۷۴	مجموع مضامین

بیان شده است. از آنجا که بیشترین
ارجاعات ریچاردسون به این کتاب است
در این بخش به تحلیل آن پرداخته شد.
ابتدا تمام روایات کتاب «مکاشفه یوحنا»
در جدول تحلیل محتوا درج و ۵۲۵

۲. تحلیل محتوای کتاب مقدس پیرامون

منجی و ضد مسیح

شرح وقایع آخرالزمان در کتاب مقدس در
کتاب «مکاشفه یوحنا» آمده است. این
کتاب شامل رؤیاها و مکاشفاتی درباره
پایان جهان است که غالباً به صورت تمثیل

۱ - صدوق، ج ۲، ص ۵۲۸

۲ - مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۵۹، ۲۲۶۰، ۲۲۶۳

۳ - مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۵۲، ۲۲۵۳

۴ - مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۵۶، ۲۲۵۷

۵ - مسلم بن حجاج، ج ۴، صص ۲۲۶۶

مضمون از آن برداشت شد. در مرحله‌ی بعد مضامین مرتبط با موضوعات عیسی و ضد مسیح دسته بندی و مقولات نهایی استخراج گردید. جهت رعایت اختصار فقط قسمت‌هایی از جدول ذکر می‌شود:

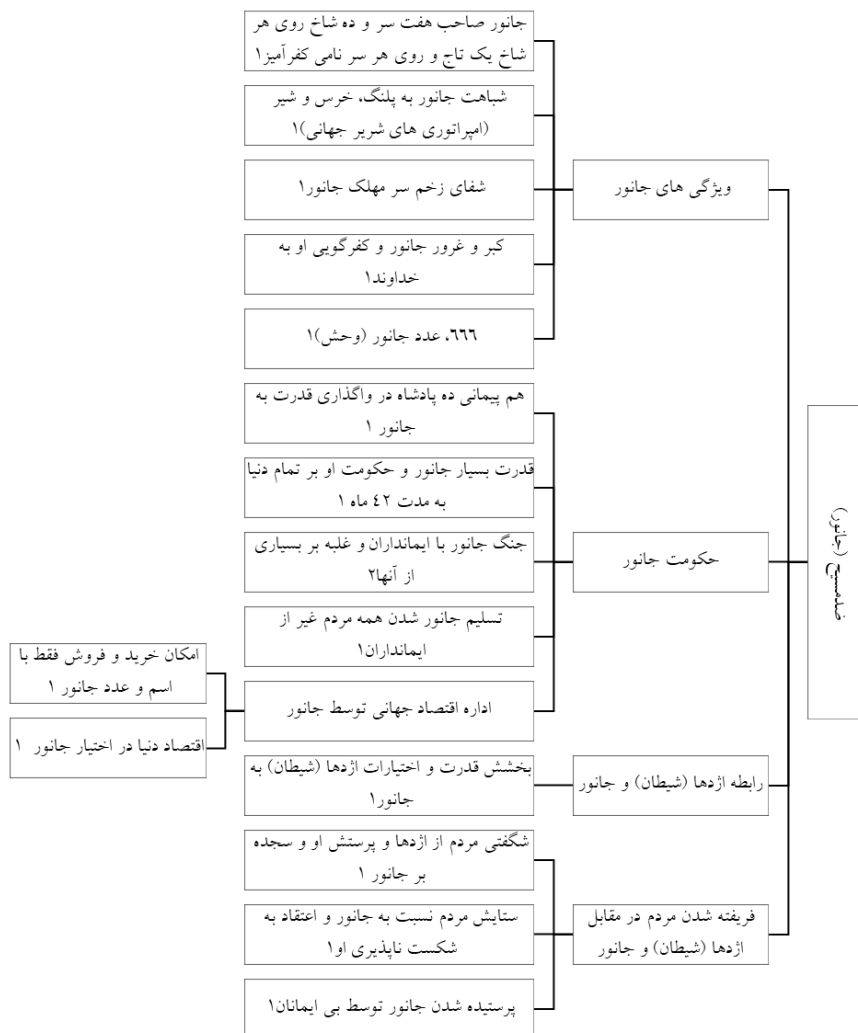
منبع	مضامین	مفهوم	زیرمقوله	مقوله
مکاشفه فصل ۱۲: ۵:	قدرتی به جاتور (ضد مسیح) داده می شود که مدت چهل و دو ماه تاخت و تاز کرده و بر تمام دنیا حکومت کند	حکومت جاتور بر تمام دنیا به مدت ۴۲ ماه	حکومت جاتور	ضد مسیح
مکاشفه فصل ۱۳: ۱۷:	جاتور اقتصاد دنیا را در دست خواهد گرفت	اداره اقتصاد جهانی توسط جاتور		
مکاشفه فصل ۱۲: ۸:	کسانی که ایماندار واقعی نیستند، داوطلبانه جاتور را پرستش می کنند، زیرا هرگز به مسیح ایمان نیاورده اند	پرستیده شدن جاتور توسط بی ایمانان	فریفته شدن مردم در مقابل جاتور	
مکاشفه فصل ۱۴: ۱:	عیسی به زمین بازخواهد گشت و با همه ایمانداران به تعداد ۱۴۴۰۰۰ نفر در اورشلیم خواهد ایستاد	بازگشت عیسی و ایمانداران به زمین اورشلیم	بازگشت عیسی	
مکاشفه فصل ۱: ۷:	عیسی هنگام بازگشت به زمین بر آرایه ابرها خواهد آمد	سوار شدن عیسی بر ابر	ویژگی عیسی هنگام بازگشت به زمین	دوره حکومت هزار ساله عیسی
مکاشفه فصل ۱۹: ۱۵:	از دهن عیسی شمشیر تیزی بیرون می آید تا با آن قوم های بی ایمان را سرکوب کند.	سرکوب بی ایمانان توسط عیسی	اوصاف عیسی در دوران سلطنت	
مکاشفه فصل ۲۰: ۱-۴:	قبل از اینکه دوره هزار ساله شروع شود شیطان در چاه بی انتها زنجیر می شود تا نتواند قومی را فریب دهد	زنجیر شدن شیطان در هاویه	زندانی شدن شیطان ساله	

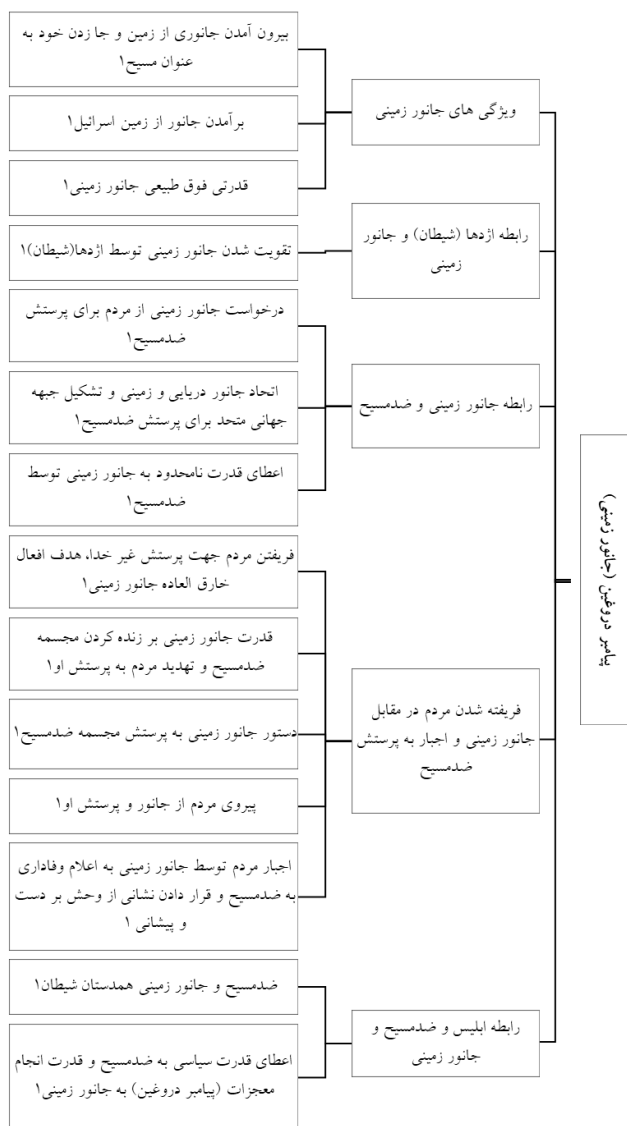
۲-۱. ضد مسیح، پیامبر دروغین و دوران حکومت

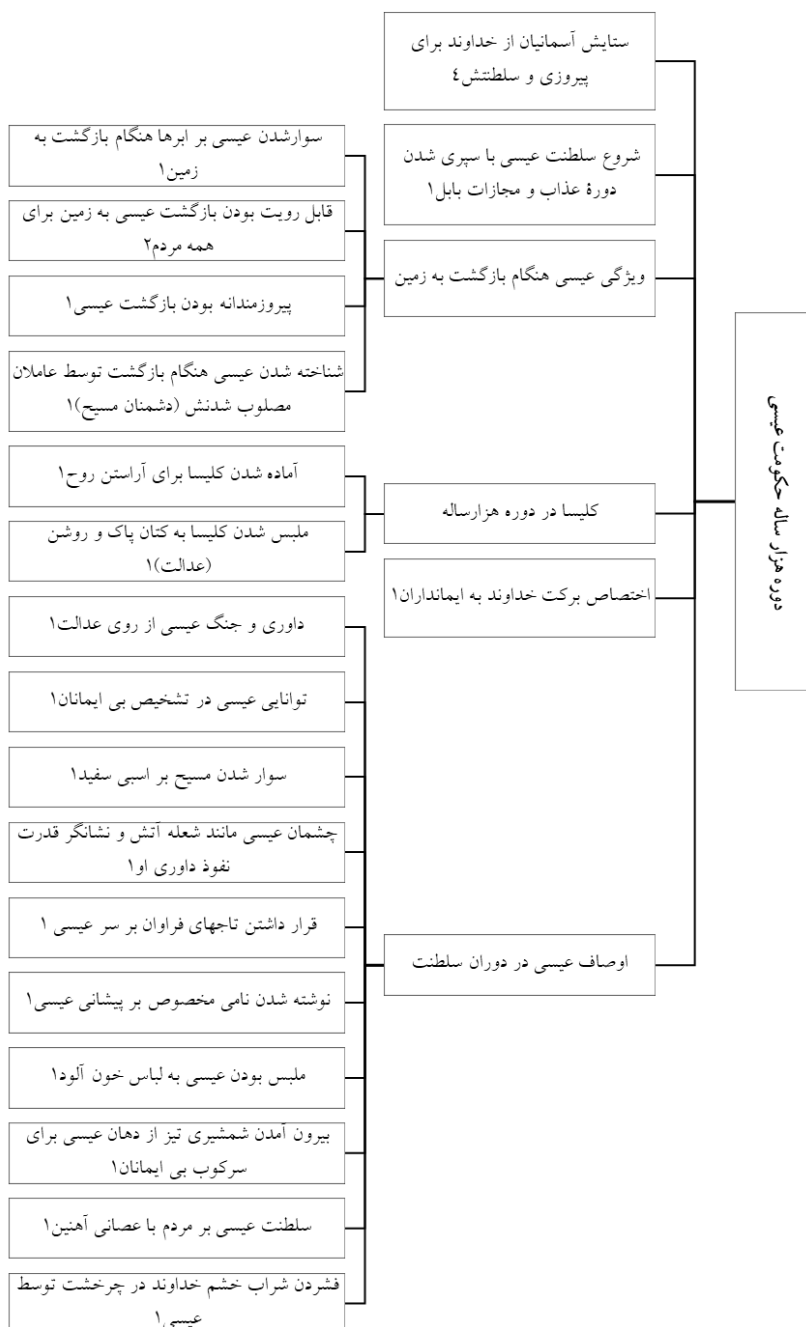
عیسی در مکاشفه یوحنا

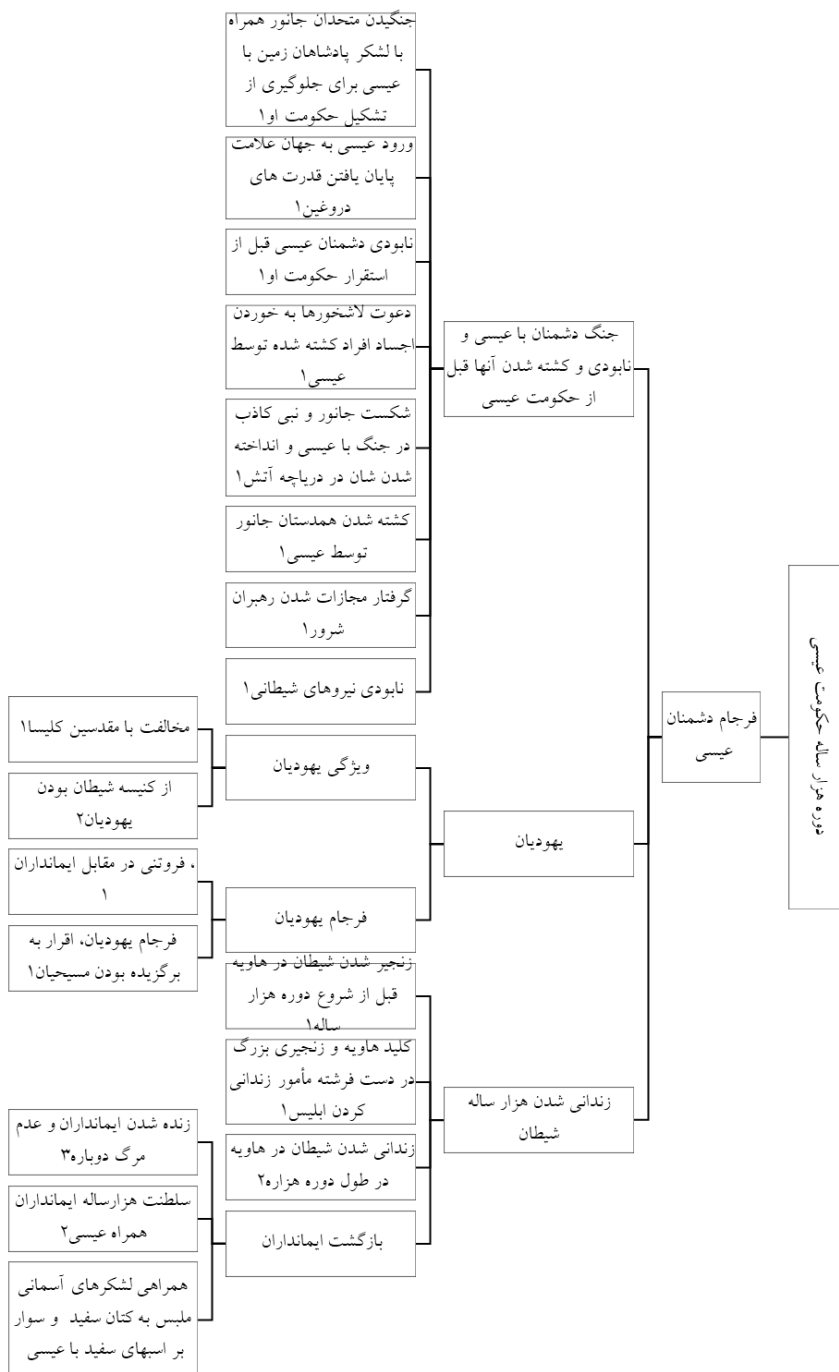
دجال یا ضد مسیح در مکاشفه یوحنا با عنوان وحش، جانور و هیولا نام برده شده است. از میان ۵۲۵ مضمون مکاشفه یوحنا، ضد مسیح ۱۹ مضمون (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۱-۲، ۴-۱۰، ۱۷-۱۸؛ فصل ۱۶: ۱۲-۲۱؛ فصل ۱۷: ۹-۱۴)، پیامبر دروغین ۱۴ مضمون (مکاشفه

یوحنا، فصل ۱۳: ۱۱-۱۶) و دوران حکومت عیسی (ع) ۴۳ مضمون (مکاشفه یوحنا، فصل ۱: ۷؛ فصل ۱۹: ۸، ۹، ۱۱-۱۵، ۲۱-۱۷؛ فصل ۲۰: ۲-۶) را به خود اختصاص داده است. پس از دسته بندی مضامین مربوطه جدول زیر رسم می شود:

چنانکه گفته شد ریچاردسون با بررسی

۳. ارزیابی نظریه ضد مسیح اسلامی

منابع اسلامی و مسیحی نتیجه گرفته است که نگاه آخرالزمانی اسلامی وجه مقابل نگاه آخرالزمانی مسیحیت است. به طوری که منجی در منابع اسلامی همان ضد مسیح در کتاب مقدس بوده و دجال در منابع اسلامی همان منجی مسیحیان در کتاب مقدس است.

اما طبق اطلاعات به دست آمده از تحلیل روایات کتاب «کمال الدین»، «صحیح مسلم» و «مکاشفه یوحنا» اطلاعات ذیل حاصل شد:

۳-۱. ویژگی‌های مشترک منجی در اسلام و مسیحیت

برخلاف ادعای ریچاردسون، هم‌گرایی و هم‌سویی قابل توجهی میان منجی اسلام و منجی مسیحیت وجود دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به تشکیل حکومت و برپا داشتن عدل و قسط در روی زمین و ایجاد رفاه اشاره کرد. بر اساس روایات متواتر اسلامی بزرگترین رسالت منجی اسلام، برپا داشتن عدل و قسط روی زمین (صدوق، ۱۳۹۵ق، ج ۱: ۲۵۲، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۴، ۲۸۰، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۳۱۴، ۳۱۸؛ ج ۲: ۳۳۶، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۶۱، ۳۶۹، ۳۷۳، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۹۴، ۴۰۹، ۴۲۳، ۴۲۷،

۴۳۲، ۴۴۵، ۴۵۴) و اجرای عدالت در جهان است. (صدوق، ۱۳۹۵ق، ج ۱: ۳۰۴؛ ج ۲: ۳۷۲، ۵۲۸) در دوران حکومتش زمین به واسطه او پر از دانش (صدوق، ج ۱: ۲۶۰)، عقل مردم کامل، (صدوق، ۱۳۹۵ق، ج ۲: ۶۷۵) برکات زمین ظاهر، (صدوق، ج ۱: ۳۳۱؛ ج ۲: ۳۶۹؛ مسلم بن حجاج، ۱۴۱۲ق، ج ۴: ۲۲۵۴-۲۲۵۵) حال بندگان نیکو (صدوق، ج ۲: ۶۴۷)، ویرانه‌ها آباد، (صدوق، ۱۳۹۵ق، ج ۱: ۳۳۱)، گرفتاری-ها رفع، (صدوق، ج ۲: ۴۴۶)، خوف از قلوب مرتفع (صدوق، ج ۲: ۳۵۷)، جهان خرم (صدوق، ج ۲: ۴۴۹) و امنیت (صدوق، ج ۲: ۳۵۷)، وحدت (صدوق، ج ۲: ۶۴۷)، صلح و آرامش (صدوق، ج ۲: ۴۴۹) برقرار می‌شود.

طبق «مکاشفه یوحنا» نیز داوری و جنگ عیسی از روی عدالت است (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۹: ۱۱) و در بازگشت عیسی کلیسا به رهبری وی مجری عدالت خواهد بود و برکت خداوند نصیب ایمانداران می‌شود. (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۹: ۸-۹)

همچنین رفتار منجی مسیحیت با دشمنانی که مانع تشکیل حکومت او

شده پرتاب می شوند. تمام همراهان جانور با شمشیر عیسی کشته میشوند و لاشخورها دعوت می شوند تا از اجساد آنها تغذیه کنند. (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۹: ۱۷-۲۱)

۲-۳. تمایزات میان منجی اسلام و ضد مسیح کتاب مقدس

تمایزات بسیاری میان منجی اسلامی و ضد مسیح کتاب مقدس وجود دارد که می توان به موارد ذیل اشاره کرد: ضد مسیح مردم را به پرستش خود وادار می کند (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۴) و با نظام فاسد خود بر جهان حاکم می شود (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۵) اما منجی اسلام همه خلق را بر توحید جمع می نماید (صدوق، ج ۱: ۲۵۵، ۳۳۱) و زمین را از فساد، باطل و طغیان پاک می کند (صدوق، ج ۲: ۳۷۳) و نظامی بر اساس احکام و دستورات الهی برقرار می سازد (صدوق، ج ۱: ۲۶۹)؛ مدت زمان حکومت ضد مسیح ۴۲ ماه است (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۵) اما حکومت منجی اسلام تا قیامت دوام دارد (صدوق، ج ۱: ۲۵۵؛ ج ۲: ۳۵۸)؛ ضد مسیح کسانی را که از پرستش او خودداری کنند از بین می برد (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۷-۱۰) اما روش منجی اسلام با کسانی که دین اسلام را نپذیرند مانند رفتار کریمانه پیامبر اسلام است (صدوق، ج ۲: ۴۱۱) و از

می شوند همانند رفتار منجی شیعه است. هر دو دشمنان خدا، مستکبران و ظالمان را نابود می کنند تا عدالت، آرامش و امنیت در جهان حاکم شود و مستضعفان عالم نجات یابند. طبق روایات اسلامی مهدی ع زمین را در مدت هشت ماه از وجود دشمنان خدا پاک (صدوق، ج ۱: ۳۱۸، ۳۲۹) و هر شیطان متمرّد (صدوق، ج ۲: ۳۶۹)، جبار ستمگر، منکر ناسپاس، دشمن کینه توز و معاند بدخواه را نابود می کند (صدوق، ج ۲: ۴۵۰) و ظالمان در خانه های خود کشته می شوند. (صدوق، ج ۲: ۴۵۰، ۴۶۶)

در مکاشفه یوحنا نیز به نابودی بی ایمانان توسط عیسی ع اشاره شده است: «عیسی با عصائی آهنین می آید تا بر مردم سلطنت کند و از دهانش شمشیر تیزی بیرون می آید تا با آن قومهای بی ایمان را سرکوب کند.» (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۹: ۱۵) «ورود عیسی به جهان علامت پایان یافتن قدرت های دروغین است. متحدان جلنور همراه لشکر پادشاهان برای جلوگیری از تشکیل حکومت عیسی با او می جنگند. ولی دشمنان عیسی، رهبران شرور و نیروهای شیطانی فوراً گرفتار و مجازات شده و نابود می شوند. جانور و نبی کاذب زنده در دریاچه آتش افروخته

دارد.

۲-۳-۳. برآمدن از دریا و کفرگویی

طبق روایات اسلامی فرورفتن دجال در دریا، سکونت میان دیری در یک جزیره قبل از خروج (مسلم بن حجاج، ج ۴: ۲۲۶۴-۲۲۶۲)، نوشته شدن نام «کافر» میان دو چشم و پیشانی (مسلم بن حجاج، ج ۴: ۲۲۴۵، ۲۲۴۸، ۲۲۴۹؛ صدوق، ج ۱: ۲۶) و پروردگار اعلی دانستن خویش (صدوق، ج ۲: ۵۲۷) از جمله اوصاف دجال است که مشابه آن در کتاب مقدس نیز ملاحظه می شود: خروج جانوری با هفت سر و ده شاخ از دریا و مکتوب بودن نامی کفرآمیز روی هر سر او (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۱)، غرور و تکبر جانور و بردن نام خدا و آسمانیان با بی حرمتی، کفرگویی (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۲-۶) و درخواست جانور برآمده از زمین از مردم برای پرستش جانور و اطاعت مردم از او با مسحور شدن مقابل قدرت و معجزات او (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۸):

۳-۳-۳. مدت حکومت

بر اساس کتاب مقدس اژدها (شیطان) قدرت خود را به جانور می بخشد (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۲). او به مدت چهل و دو ماه تاخت و تاز کرده و بر تمام دنیا حکومت می کند. (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۵):

ایشان جزیه می گیرد مگر کسانی که اقدام به فتنه انگیزی و دشمنی کنند که در این صورت هلاک خواهند شد. (صدوق، ج ۲: ۴۵۰)

۳-۳-۳. ویژگی های مشترک دجال در اسلام و ضدمسیح در کتاب مقدس

مشابهت زیادی میان دجال در روایات اسلامی و ضدمسیح در کتاب مقدس وجود دارد که از جمله می توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱-۳-۳. تسلط بر اقتصاد دنیا

طبق کتاب مقدس، جانور (ضدمسیح) اقتصاد دنیا را در دست خواهد گرفت. او دارای اسم و عدد است و هیچکس بدون آن قادر به خرید و فروش نخواهد بود. (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۱۷-۱۸) بر اساس روایات اسلامی نیز اگر مردم عقاید باطل دجال را نپذیرند هیچ مالی نزدشان باقی نمی ماند و اگر بپذیرند او به ابرها دستور بارش و به زمین دستور رویش می دهد. (مسلم بن حجاج، ج ۴: ۲۲۵۳) آفتاب با دجال حرکت می کند (صدوق، ج ۱: ۵۲۶) و کوهی از نان و نهري از آب همراه دجال است. (مسلم بن حجاج، ج ۴، ۲۲۵۸؛ صدوق، ج ۲: ۵۲۷) شاید بتوان گفت همراهی آفتاب و نان و آب با دجال دلالت بر تسلط وی بر اقتصاد مردم

توان نتیجه گرفت چه بسا روایات دجال در منابع اسلامی از جمله اسرائیلیاتی بوده که توسط اهل کتاب به منابع روایی اهل سنت راه یافته و تعدادی از آنها نیز از منابع اهل سنت به منابع شیعی وارد شده است زیرا با بررسی فراوانی مضامین مربوط به دجال در صحیح مسلم و کمال الدین مشخص شد این مضامین در صحیح مسلم ۳۳ درصد کل مضامین آخرالزمانی این کتاب و در کمال الدین ۵ درصد کل مضامین را تشکیل می دهد. در مجموع در «کمال-الدین» تنها دو روایت به ذکر برخی ویژگی های دجال و علائم نزدیک شدن زمان خروج او با استناد به منابع اهل سنت پرداخته اند و سه روایت فقط به ذکر ظهور وی قبل از قیام منجی اشاره کرده اند. بنابراین می توان گفت موضوع دجال در کتب شیعه چندان مورد توجه نبوده و از کتب اهل سنت به کتب شیعه راه یافته است. در واقع شیخ صدوق روایات دجال را به عنوان شاهی بر ممکن بودن عمر طولانی از منابع اهل سنت ذکر کرده است و در ذیل آن بر اهل سنت اشکال وارد می کند که چگونه روایات بقای دجال در مدتی طولانی و خروج او در آخر الزمان را روایت مینمایند ولی غیبت طولانی مدت امام مهدی ع و ظهور وی پس از آن را غیرممکن

طبق روایات اسلامی نیز، دجال بعد از خروج، در طول چهل شب به همه شهرها و روستاها غیر از مکه و مدینه داخل می شود. (مسلم بن حجاج، ج ۴: ۲۲۶۲)

۴-۳-۳. مخالفان دجال

بر اساس کتاب مقدس، همه مردم غیر از ایمانداران تسلیم جانور می شوند. (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۸) او با ایمانداران می جنگد و بسیاری از آنها اسیر یا کشته می شوند ولی نمی تواند به ایشان آسیب روحانی به آنها وارد کند. (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۳: ۷-۱۰) در منابع اسلامی نیز گفته شده دجال، فریبکار است ولی نزد خدا کمتر از آن است که بتواند مومنان واقعی را فریب دهد (مسلم بن حجاج، ج ۴: ۲۲۵۸) و آنان را گمراه و منحرف سازد.

۵-۳-۳. عاقبت دجال

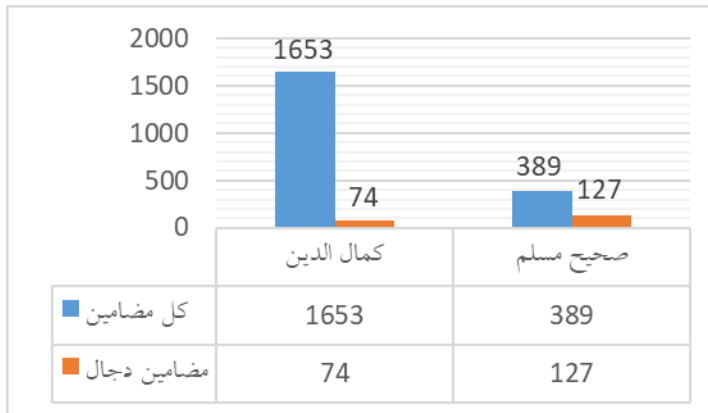
طبق کتاب مقدس هنگام بازگشت عیسی، جانور و ده قدرت جهانی که قدرت خود را به او واگذار کردند، به جنگ عیسی می روند اما از او شکست می خورند و ضد مسیح هلاک خواهد شد (مکاشفه یوحنا، فصل ۱۹: ۱۷-۲۱). بر اساس روایات اسلامی نیز دجال توسط منجی و عیسی ع کشته خواهد شد. (مسلم بن حجاج، ج ۴: ۲۲۵۴، صدوق، ج ۲: ۵۲۷، ۳۳۶)

نکته مهم: از این میزان مشابهت می

مورد قبول بودن آن نزد شیخ صدوق نیست و چنانکه ذکر شد وی هدف دیگری را دنبال می کرده است.

می دانند. (ر.ک: صدوق، ۱۳۹۵، ج ۲: ۵۲۹-۵۳۱)

بنابراین ذکر روایات مربوط به موضوع دجال در کمال الدین به معنای

در آنها به کشتن کافران و غیرمسلمانان^۱ دستور داده شده است. (Richardson, 2009: 122) بر این اساس وی پس از ذکر برخی آیات قرآن در زمینه جهاد نتیجه گرفته است بر مسلمانان واجب است با یهودیان، مسیحیان و هرکس که در صلاحیت اسلام مناقشه کند بجنگند و گردن آنها را بزنند. (Richardson, 2009: 124) تبیین این موضوع لازم است مسأله جهاد در اسلام و کتاب مقدس بررسی شود: تعدادی از آیات قرآن کریم درباره جهاد با کافران، مشرکان و منافقان به طور

۴ تبیین اشکالات روش شناختی در

نظریه ضد مسیح اسلامی ریچاردسون

در نظریه ضد مسیح اسلامی ریچاردسون خطاهای روش شناختی متعددی وجود دارد که مهمترین آنها به شرح زیر می باشد:

۴-۱. ظاهرگرایی و عدم تسلط به مدالیل آیات و روایات اسلامی

ریچاردسون در موارد متعدد، تفسیر صحیحی از آیات و روایات ارائه نداده و آنها را به گونه ای تفسیر نموده است که نظریات وی را تأیید نماید. به عنوان مثال وی معتقد است منشأ رفتار مهدی در کشتار غیر مسلمانان، آیات قرآن است که

امور دینی و ایمانی قابل تحمیل نیستند و دینداری تکوینی (بدون تفکر در پیام پیامبران) فاقد ارزش است. (مطهری، ۱۳۷۳: ۳۳ و ۴۹)

همچنین در جنگ‌های اسلامی، استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی، کشتن زنان، اطفال، پیرمردان، بیماران، بریدن درختان و خراب کردن ساختمان‌ها از نظر مقررات اسلام ممنوع است. (نجفی، ۱۹۸۱م، ج ۲۱: ۶۸ و ۷۳ — ۷۷) این در حالی است که در کتاب مقدس، نسل‌کشی‌های حیرت‌انگیزی وجود دارد و خدای تورات که مرد جنگی است نهایت غارت‌گری و کشتار را به مومنین می‌آموزد. کتاب مقدس ملت‌ها را به دو دسته تقسیم می‌کند: یکی عموم ملت‌ها و دیگری ملت‌هایی که بناست بنی اسرائیل شهرهای

مطلق بیان شده است.^۱ در آیاتی دیگر جنگ با آنها مقید به قیودی مانند مقابله با حمله متجاوزان،^۲ دفاع از مظلومان و مستضعفان^۳ و دفع فساد، فتنه و مبارزه با اختناق^۴ شده است. بنابراین طبق قاعده اصولی حمل مطلق بر مقید، آیات مطلق جهاد حمل بر جهاد دفاعی^۵ حمایتی، تأدیبی و بازدارنده می‌شود. (مطهری، ۱۳۷۳: ۱۶) یعنی در مواردی که کفار و اهل کتاب با ایجاد جنگ یا مانع در مسیر گسترش اسلام درصدد مبارزه با مسلمانان برمی‌آیند.

در نتیجه طبق آیات، روابط اسلامی با دیگر ملل نه بر پایه جنگ بلکه بر مبنای تفاهم و مسالمت استوار است^۶ و جهاد در اسلام هرگز یک اقدام تجاوزکارانه و برای تحمیل دین به غیر مسلمانان نیست^۷ زیرا

الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ وَالْوِلْدَانُ ... (نساء: ۷۵)

۴ - وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً... (انفال: ۳۹)

۵ - تمام جنگ‌های پیامبر اسلام به گواه تاریخ به ایشان

تحمیل شده بود و حالت دفاعی داشت

۶ - وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا... (انفال: ۶۱)؛ فَإِنْ اعْتَرَلَوْكُمْ فَلَمْ يَغَابُوا لَكُمْ وَالْقَوَا أَيْنَكُمْ السَّلَامُ... (نساء: ۹۰)

۷ - لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ... (بقره: ۲۵۶)؛ أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ... (نحل: ۱۲۵)؛ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ... (كهف: ۲۹)

۱ - قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ (توبه: ۲۹)؛ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ... (توبه: ۷۳)؛ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ لِلدِّينِ كُلِّهِ لَهٌ... (انفال: ۳۹)؛ فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ... (توبه: ۵)

۲ - وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَكُمْ... (بقره: ۱۹۰)؛ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يَقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً... (توبه: ۳۶)؛ اِذْنِ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَانْتِهَامٍ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ (حج: ۳۹)

۳ - وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ

آنان را تصاحب کنند. دسته اول در صورتی که با دست خود تسلیم شوند می‌توانند زنده بمانند تا به بنی اسرائیل جزیه دهند و خادم آنان باشند. اما اگر در دفاع از خود و سرزمینشان با جنگ تسلیم شوند، همه مردانشان کشته می‌شوند و زنان و کودکان به عنوان برده و کنیز باقی می‌مانند. (تثنیه، فصل ۲۰: ۱۰-۱۴)

اما دسته دوم چه خود تسلیم شوند یا با جنگ تسلیم شوند، باید تمامی زن و مرد و کودک و... را کشت، (ر.ک: تثنیه، فصل ۲: ۳۳-۳۴، فصل ۳: ۳-۷، فصل ۲۰: ۱۸-۱۵؛ یوشع، فصل ۶: ۲۰ و ۲۴، فصل ۱۰: ۴۰-۴۲، فصل ۸: ۲۲-۲۸، دوم سموئیل ۱۲: ۲۹-۳۱) و در مواردی فقط دختران باکره را برای خود زنده نگه می‌داشتند (اعداد، ۳۱: ۹-۲۰، ۳۲-۳۵) با کمال تأسف، جهان امروز نیز شاهد چنین نسل‌کشی‌هایی از سوی رژیم اشغالگر صهیونیست است و تاکنون دهها هزار نفر از کودکان و زنان فلسطینی به دست آنها کشته شده‌اند و خاخام‌های

یهودی فتوا دادند که کشتن کودکان دشمن در جنگ اشکالی ندارد. بدون تردید یکی از منابع این فتوا همین آیات کتاب مقدس است.^۱ این متون از عهد عتیق مورد قبول تمامی مسیحیان نیز است و همه ایشان این آیات را وحی الهی می‌دانند و به عنوان کلام مقدس آن را می‌پذیرند.

بنابراین مشخص می‌شود ریچاردسون با آیات جهاد در قرآن برخورد گزینشی و تفسیر به رأی داشته و نتیجه‌گیری وی حاصل فهم نادرست تعدادی آیات مطلق قرآن در این زمینه است در حالی‌که از جمله قواعد تفسیر قرآن دیدن مجموع آیات یک موضوع و حمل آیات مطلق بر مقید است. همچنین به نظر می‌رسد وی با پیش‌زمینه‌ای که از کشتار وحشیانه و نسل‌کشی‌های کتاب مقدس در ذهن دارد آیات قرآن را تفسیر کرده است.

در مجموع می‌توان گفت با توجه به این‌که اسلام راستین جاذبه‌ای فوق‌العاده دارد، از طرف اکثریت مردم جهان پذیرفته خواهد شد و وحدت ادیان عملی می‌گردد.

۱ - بنابر محتوای کتاب عبری زبان "عقاید پادشاه" (תורת המלך) نوشته خاخام "اسحاق شاپیرا" (יצחק שפירא) و خاخام "یوسف الیتصور" (יוסף אליצור) بر اساس آموزه‌های تورات، کشتن هر انسانی حتی اطفال و نوزاد انسان از ترس تهدید اسرائیل در آینده، برای

امنیت اسرائیل و ساکنین آن نه تنها مذموم نیست بلکه جایز، لازم و مباح است. ر.ک: Rabbis Yitzhak Shapira and Yosef Elitzur, 2009, Torah institute

سرسخت‌ترین دشمنان مؤمنان معرفی کرده و به لزوم هوشیاری مسلمانان در برابر آنها تأکید کرده است.^۱

۲-۴. انتخاب‌گرینشی

ریچاردسون در ترویج نظریه ضد‌مسیح اسلامی، از روش‌شناسی انتخابی و گزینشی اطلاعات بهره می‌برد. وی با برجسته‌سازی برخی شواهد و پنهان‌سازی یا نادیده گرفتن شواهد متضاد، تلاش می‌کند تا دیدگاه خود را تقویت کند. یکی از نمونه‌های بارز این رویکرد، استناد وی به کتاب آیت‌الله ابراهیم امینی^۲ است. ریچاردسون با نقل ناقص و گزینشی از این کتاب، سعی دارد نشان دهد که در منابع اسلامی، هدف اصلی مهدویت، گرویدن اجباری مسیحیان و یهودیان به اسلام است. (Richardson, 2009, p. 37)

با بررسی دقیق‌تر کتاب آیت‌الله امینی مشخص می‌شود که ایشان این روایت را صرفاً برای نقل ذکر کرده‌اند و با توجه به مغایرت آن با آیات قرآن، آن را نپذیرفته‌اند. در واقع، ریچاردسون با استفاده از مغالطه نقل ناقص و گزینشی، به تحریف نظر آیت‌الله امینی پرداخته و آن را در راستای تأیید نظریه خود به کار گرفته است. این رویکرد، نشان‌دهنده‌ی ضعف

اما اقلیت‌های کوچکی از پیروان ادیان آسمانی بر اثر اشتباه یا تعصب بر عقیده پیشین خویش باقی می‌مانند که با حفظ شرایط «اهل ذمه» تا زمانی که دست به تحریکاتی نزنند مورد حمایت حکومت اسلامی خواهند بود. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۲۹۰-۲۸۷؛ صدر، ۱۳۸۴: ۵۲۶-۵۲۲) اما کسانی از آنها که معاند با حق، فتنه‌گر و لجوج باشند به قتل محکوم خواهند بود زیرا ممکن است در ایمان مؤمنان رخنه کنند و جامعه را در درازمدت به تباهی بکشند. (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۲۶: ۱۶۰)

همچنین ریچاردسون در جای دیگری از کتاب خویش، اعتقاد به کشتار همه یهودیان در نبرد آینده علیه اسرائیل را یک باور عمیق در میان بسیاری از مسلمانان دانسته و آن را برگرفته از آیات ضد یهود در قرآن می‌داند. (Richardson, 2009: 114-116) در این قسمت نیز ریچاردسون تفسیر نادرستی از آیات قرآن ارائه داده است. زیرا قرآن کریم هرگز به مسلمانان دستور دشمنی با یهودیان را نداده است بلکه آنها را به خاطر اقداماتی که علیه اسلام و مسلمانان انجام می‌دادند به عنوان

۲ - از علمای معاصر شیعه

۱ - «لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا...» (مانده: ۸۲)

روش شناختی ریچاردسون و عدم دقت وی در بررسی منابع است.

طبق گفته آیت الله امینی مطابق ظاهر برخی آیات، آیین یهود و نصاری تا قیامت باقی خواهد ماند (مأئده: ۱۴ و ۶۴؛ آل-عمران: ۵۵) و روایات در این زمینه به دو دسته موافق (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۲: ۳۷۶، ۳۸۱) و مخالف قرآن (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۲: ۳۴۰) تقسیم می‌شوند که احادیث موافق قرآن (بقای آیین یهود و نصاری در دولت مهدی ع) بر احادیث مخالف (نابودی همه غیرمسلمانان در دولت مهدی ع) مقدم هستند و آنها را از اعتبار ساقط می‌سازند. بنابراین، یهود و نصاری در دولت مهدی باقی خواهند ماند ولی از عقیده تثلیث و شرک دست برداشته و خداپرست می‌شوند و تحت حمایت حکومت اسلامی زندگی خواهند کرد. (ر.ک: امینی، ۱۳۸۰: ۳۰۵-۳۰۸)

بنابراین بر اساس آنچه از تحلیل روایات کمال الدین و صحیح مسلم مشخص شد در دوران حکومت منجی اسلامی دین اسلام بر همه ادیان غلبه پیدا می‌کند. (صدوق، ج ۱: ۳۱۷) اما غلبه

اسلام از راه جنگ و خونریزی نیست بلکه امام عصر(ع) مردم را با روشن‌ترین دلیل و آشکارترین نشانه به اسلام دعوت می‌کند (صدوق، ج ۲: ۵۱۱) و به قرآن فرامی‌خواند. (صدوق، ج ۲: ۴۱۱) مردم با دیدن براهین، شک از قلوبشان زایل می‌شود و قلباً به اسلام می‌گروند. (صدوق، ج ۲: ۳۵۷) اگر جنگی صورت می‌گیرد برای نابودی کفار و ستمگران معاند و ستیزه‌گر و دولت‌های باطل است. وقتی این موانع برطرف شد، امام عصر(ع) دین حق را ظاهر (صدوق، ج ۱: ۲۵۸) و اسلام ناب را معرفی، گمراهان را هدایت و کوران را بینا می‌کند (صدوق، ج ۱: ۲۵۱) در نتیجه مردم با دیدن حقیقت، آگاهانه و بدون اجبار به اسلام می‌گروند. (صدوق، ج ۲: ۴۵۰) بنابراین همان‌گونه که در طول ۲۳ سال دوران رسالت رسول خدا (ص) هیچ‌گاه کسی به خاطر عدم پذیرش اسلام کشته نشد، جانشین ایشان نیز که رحمت برای جهانیان و شبیه‌ترین فرد به رسول الله (ص) است نیز همین شیوه را در پیش خواهد گرفت.^۱

ریچاردسون همچنین پس از ادعای

۱ - طبق یک روایت «امام عصر (عج) با غیر مسلمانان صلح می‌کند و آنها نیز با کمال ذلت به وی جزیه می‌دهند.» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۲: ۳۸۱)

مکاشفه یوحنا است که ۴۲ ماه (کمتر از چهار سال) ذکر شده است: «قدرتی به جانور داده می شود که مدت چهل و دو ماه تاخت و تاز کرده و بر تمام دنیا حکومت کند.» (مکاشفه، فصل ۱۳: ۵) علاوه بر این طبق روایات «کمال الدین» خداوند حکومت امام دوازدهم (ع) را بادوام می نماید و حکومت ایشان را تا روز قیامت میان اولیاء خود دست به دست می چرخاند. (صدوق، ج: ۱، ۲۵۵) بر اساس یک روایت، بعد از امام عصر (عج) دوازده مهدی خواهد بود که مردم را به موالات و معرفت اهل بیت (ع) فرا می خوانند (صدوق، ج: ۲، ۳۵۸)

۳-۴. استناد به روایات واحد، غریب و ضعیف و بزرگنمایی آنها

ریچاردسون در موارد متعددی از کتاب خویش با استناد به روایات واحد، غریب و ضعیف و مبالغه در آن می کوشد آنها را روایات بسیار مهمی در جهان اسلام معرفی نماید. از جمله اینکه وی در چندین مورد از کتاب خویش با استناد به روایت «آخر الزمان فرامی رسد مگر اینکه مسلمانان با یهودیان می جنگند و مسلمانان آنها را می کشند تا جایی که یهودیان خود را پشت سنگ یا درختی پنهان میکنند و سنگ یا درخت میگوید ای مسلمان یک یهودی پشت سر من است بیا

کشتار همه یهودیان توسط مسلمانان، اورشلیم را به عنوان محل حکومت مهدی بر روی زمین ذکر می کند (Richardson, 2009: 36) در صورتی که این سخن صحیح نیست و مطابق روایات متعدد، شهر کوفه محل حکومت مهدی (ع) خواهد بود. (صدوق، ج: ۲، ۶۷۱ و ۶۷۲ و ۴۱۰)

در نمونه دیگر، ریچاردسون مدت زمان حکومت مهدی ع در منابع اسلامی را هفت سال ذکر کرده و آن را مشابه مدت زمان حکومت دجال در کتاب مقدس دانسته است. (Richardson, 2009: 38) این در حالی است که روایات درباره مدت حکومت مهدی (ع) مختلف است ولی ریچاردسون فقط روایتی را که همسو با نظریه خویش بوده را ذکر کرده است، در روایات شیعه و سنی درباره مدت حکومت مهدی (ع) به ترتیب پنج، هفت، هشت، نه (ترمذی، ۱۴۱۹ق، ج: ۴، ۲۴۶؛ ابن حنبل، ۱۴۱۶ق، ج: ۱۷، ۲۵۴؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج: ۵۱، ۸۸)، نوزده (مفید، ۱۴۱۳ق، ج: ۲، ۳۸۷)، چهل (سیوطی، ۱۴۲۱ق، ج: ۲، ۷۴) و هفتاد سال (مفید، ۱۴۱۳ق، ج: ۲، ۳۸۵) ذکر شده است. گذشته از صحت یا عدم صحت آنها، همه این زمانها مخالف مدت زمان حکومت ضد مسیح در

و او را بکش» (صحیح مسلم، ج ۴: ۲۲۳۹) مدعی می شود که لشکر اسلام به فرماندهی مهدی (ع) همه غیرمسلمانان را می کشد. (Richardson, 2009: 36) با بررسی منابع روایی مشخص شد در صحیح مسلم ۴ روایت با همین مضمون وجود دارد که ۳ روایت از عبدالله بن عمر و یک روایت از ابوهریره نقل شده است. این روایت در سایر کتب اهل سنت مانند مسند احمد بن حنبل (ابن حنبل، ۱۴۱۶ق، ج ۱۰: ۴۳۳، ۲۲۵، ۳۲۸، ۲۹۲؛ ج ۱۵: ۹۰؛ ج ۱۶: ۴۹۹) صحیح بخاری (بخاری، ۱۴۱۰ق، ج ۶: ۴۷؛ ج ۵: ۱۰۷)؛ و سنن ترمذی (ترمذی، ۱۴۱۹ق، ج ۴: ۲۴۸) نیز با همین روایان ذکر شده است. از سوی دیگر، این روایت در کتب شیعه وجود ندارد و تنها یک روایت در کمال الدین به کشته شدن کافران و مشرکان اشاره دارد. (صدوق، ج ۲: ۶۷۰) که با روایت صحیح مسلم تفاوت دارد. بنابراین این روایت جزء روایات واحد محسوب می شود که طبق نظر علمای اسلامی دارای اعتبار نمی باشد. این در حالی است که ریچاردسون آن را یک روایت بسیار معروف

در سراسر جهان اسلام دانسته است و با استفاده از مغالطه بزرگ نمایی سعی در مهم جلوه دادن آن دارد. وی همچنین در جای دیگر می گوید طبق روایات اسلامی مهدی لشکر رزمندگان مسلمان با پرچمهای سیاه را به سوی اسرائیل هدایت می کند. مسلمانان یهودیان را سلاخی خواهند کرد تا زمانی که تعداد کمی از آنها باقی بمانند (Richardson, 2009: 36) در بررسی این روایت مشخص شد، روایت «پرچم-های سیاه» به آن صورت که ریچاردسون ذکر کرده است تنها در «سنن ترمذی» و «مسند احمد بن حنبل» با یک سند مشترک نقل شده است. (ترمذی، ۱۴۱۹ق، ج ۴: ۲۶۵؛ ابن حنبل، ۱۴۱۶ق، ج ۱۴: ۳۸۳) بنابراین این روایت نیز از جمله روایات واحد به شمار می رود و ترمذی و سایر علمای اهل سنت آن را حدیث غریب و ضعیف الاسناد دانسته اند. (ترمذی، ۱۴۱۹ق، ج ۴: ۲۶۵) در برخی منابع شیعی نیز تنها به خروج پرچم هایی سیاه از خراسان اشاره شده است که برای یاری دادن به مهدی ع می آیند و قیامشان به قیام

۱ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ الزُّهْرِيِّ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ ذُوَيْبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ،

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَخْرُجُ مِنْ خُرَاسَانَ زَائِنَاتٌ سَوْدٌ لَا يَرُدُّهَا شَيْءٌ حَتَّى تَنْصَبَ بِبَابِلَاءَ»

بوده است. این ادعا، با تکیه بر روایاتی مطرح می‌شود. (Richardson, 2009: 114-116) مطالعات تاریخی پیرامون اسلام نشان می‌دهد یهودیان علیرغم پیمان‌هایی که با پیامبر اسلام (ص) بسته بودند در بسیاری از نبردهای ضداسلامی، دخالت داشتند و از هرگونه کارشکنی و دشمنی خودداری نمی‌کردند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۵: ۵۵؛ طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۶: ۷۹) بنابراین دلیل اصلی جنگ پیامبر اسلام با بنی قریظه، پیمان‌شکنی آنان و همکاری با مشرکان مکه در جنگ احزاب علیه مسلمانان بود. (ر.ک: واقدی، ۱۴۰۹، ج ۲: ۴۵۴-۴۵۶، ۴۶۲؛ ابن هشام، بی‌تا، ج ۲: ۲۲۰-۲۲۱) ریچاردسون با استناد به سیره ابن اسحاق می‌گوید «پیامبر اسلام (ص) بعد از محاصره یهود بنی قریظه همه آنها را سر برد.» این گزارش فقط در سیره ابن اسحاق نقل شده که وی نیز آن را از یهودیان مدینه نقل کرده است و در هیچ سند یهودی تا قبل از ۱۸۰۰م، نقلی از ماجرای بنی قریظه وجود ندارد.^۱ همچنین بسیاری از علمای اسلامی این روایت را به سبب نداشتن سند

حضرت متصل است. (ابن ابی زینب، ۱۳۹۷ق: ۲۷۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۱: ۸۳) این مضمون در روایات اهل سنت نیز وجود دارد. (ابن ماجه، ۱۴۱۸ق، ج ۵: ۵۴۰)

همان‌گونه که در بخش پیشین این پژوهش بیان شد، روایات مربوط به کشتار جمعی یهودیان به دست مسلمانان در رویدادهای آخرالزمانی، در منابع معتبر شیعه جایگاهی ندارد. همچنین، بررسی منابع اهل سنت نیز نشان می‌دهد که این روایات در شمار روایات واحد و ضعیف قرار دارند و از اعتبار چندانی برخوردار نیستند. در نتیجه، ادعای ریچاردسون مبنی بر وجود چنین روایاتی در منابع اسلامی، با استناد به دو روایت نادر و ضعیف، قابل تأیید نمی‌باشد.

ریچاردسون در استدلال خود، به روایات تاریخی پیرامون وقایع بنی قریظه نیز استناد می‌کند. وی با استناد به این روایات، مدعی است که کشتار بنی قریظه توسط مسلمانان در صدر اسلام، الگویی برای توجیه نبردهای آینده علیه یهودیان، به ویژه اسرائیل، در میان برخی از مسلمانان

بر شهر مسلط گشتی، همه مردان را از دم تیغ بگذران، ولی زن‌ها و کودکان و حیوانات و هر چه در شهر موجود است، همه را به عنوان غنیمت بردار» (تثنیه، فصل ۲۰: ۱۴ و ۱۳)

۱ - حتی بر فرض وقوع، این تصمیم در تطابق با قانون موسی در تورات بود: «هنگامی که به قصد نبرد، آهنگ شهری نمودید، نخست آنان را به صلح دعوت نما، اگر آن‌ها از در جنگ وارد شدند، شهر را محاصره کن چون

صحیح نپذیرفتند. (ابن حجر عسقلانی، ۱۴۰۴، ج ۹: ۳۹-۴۰؛ عاملی، ۱۳۸۵، ج ۱۲: ۱۴۸، W. N. Arafat, 1976 : 107-100).

از سوی دیگر مضمون این گزارش مخالف با سیره نبوی در برخورد با دشمنان است. پیامبر (ص) در برابر پیمان شکنی سایر قبایل یهودی مانند بنی نضیر و بنی قینقاع به اخراج آنها از مدینه اکتفا کرد. (یعقوبی، بی تا، ج ۲، ص ۴۹؛ واقدی، ۱۴۰۹، ج ۱: ۳۷۲) و هنگام فتح مکه فرمان عفو عمومی صادر نمود. (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۱: ۷۰۱؛ ج ۲: ۸۲۲) بنابراین اسلام تنها با دشمنی یهودیان نژادپرست علیه اسلام و مسلمین مخالف است و حتی برای حفظ جان و ناموس یهودیانی که در پناه اسلام هستند تلاش می کند و با هرگونه هتک حرمت نسبت به آنها مقابله می کند. (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۹: ۳۶۲)

نمونه دیگر از استناد به روایات واحد ادعای ریچاردسون درباره حضرت عیسی ع است وی عیسی ع را طبق منابع اسلامی پیشوای سپاهی معرفی کرده است که دهها هزار یهودی پیرو دجال را قتل عام میکند. جزیه را قبول نمی کند و مسیحیان یا بلید اسلام آورند، یا کشته شوند. (Richardson, 2009: 58-63) طبق

بررسی های انجام شده مشخص گردید روایت برداشته شدن جزیه توسط عیسی ع روایت واحد است که در صحیح مسلم تنها از ابوهریره نقل شده است (مسلم بن حجاج، ج ۱: ۱۳۵، ۱۳۶) و در کمال الدین و سایر کتب شیعه ذکر نشده است در روایات اسلامی ذکری از قتل عام یهودیان توسط عیسی ع نشده است بلکه بر اساس روایات، عیسی ع حاکمی عادل، از بین برنده دشمنی، کینه و حسد (مسلم بن حجاج، ج ۱: ۱۳۵، ۱۳۶) و نابود کننده دجال و کافران (صدوق، ج ۴: ۲۲۵۴، ۲۲۵۹) است. و چنانکه در قسمت های پیشین نیز تبیین شد مهدی ع با غیرمسلمانانی که اقدام به تقابل با حکومت اسلامی نکنند صلح می کند و از آنها جزیه می گیرد. بنابراین عیسی ع نیز به عنوان وزیر ایشان به همین شیوه عمل خواهد کرد.

۴-۴. عدم استناد به منابع معتبر شیعی

ریچاردسون در اثر خود، "ضد مسیح اسلامی"، با تمرکز بر منابع روایی اهل سنت، به ویژه صحیح بخاری و صحیح مسلم، به تحلیل باورهای اسلامی پیرامون موضوع مورد بحث پرداخته است. با این حال، وی در بررسی این موضوع، توجه اندکی به منابع روایی معتبر شیعه مبذول داشته است. اگرچه در برخی موارد به آثار

با بررسی روایات کتاب «کمال‌الدین»، «صحیح مسلم» و «مکاشفه یوحنا» مشخص شد:

۱- علی‌رغم ادعای ریچاردسون مبنی بر تفاوت‌های بنیادین میان باورهای اسلامی و مسیحی در خصوص منجی موعود، تحلیل تطبیقی روایات و متون دینی مرتبط نشان می‌دهد که شباهت‌های قابل توجهی در این زمینه وجود دارد. یکی از برجسته‌ترین این شباهت‌ها، اعتقاد مشترک به ظهور منجی‌ای است که با برپایی حکومتی عادلانه و جهانی، عدالت و قسط را در زمین برقرار خواهد کرد

۲- تحلیل تطبیقی باورهای شیعه پیرامون منجی و مفهوم ضد‌مسیح در کتاب مقدس، نشان‌دهنده تفاوت‌های بنیادینی در این دو مفهوم است. از جمله مهم‌ترین این تفاوت‌ها می‌توان به مدت زمان حکومت، ماهیت حکومت و اهداف نهایی هر یک اشاره کرد. در حالی که ضد‌مسیح در کتاب مقدس به عنوان شخصیتی ستمگر توصیف می‌شود که با استفاده از زور و فریب، به مدت کوتاهی بر جهان حکومت کرده و مردم را به پرستش خود وامی‌دارد، منجی شیعه به عنوان رهبری عادل و الهی تصویر می‌شود که با برپایی حکومتی مبتنی بر عدالت و توحید، زمین

نویسندگان معاصر شیعه همچون صدر و امینی اشاره کرده است، اما این استنادها اغلب به صورت ناقص و گزینشی بوده و تصویر جامعی از دیدگاه شیعه را ارائه نمی‌دهند..

این نگاه تک بعدی سبب شده است در برخی موضوعات، نتیجه حاصل شده از برخی منابع اهل سنت به عنوان عقیده همه مسلمانان قلمداد شود. به عنوان نمونه ریچاردسون دجال را عنصری کلیدی در نگاه آخرالزمانی اسلامی معرفی کرده است در حالیکه این سخن تنها با استناد به منابع اهل سنت ابراز شده و منابع شیعی بررسی نشده است. چنانکه قبلاً نیز گفته شد موضوع دجال در «صحیح مسلم» یک سوم مضامین آخرالزمانی و در «کمال‌الدین» ۵ درصد از مضامین را به خود اختصاص داده است. بنابراین این موضوع در کتب شیعه چندان مورد توجه نبوده است. همچنین در سایر موضوعات مانند اقدامات حضرت عیسی ع، کشتار غیرمسلمانان در دوران حکومت منجی و مکان و مدت زمان حکومت ایشان نیز تنها به روایات اهل سنت استناد شده که آن هم چنانکه مشخص شد عمدتاً جزء روایات واحد و غریب هستند

نتیجه‌گیری

را از ظلم و فساد پاک کرده و همه مردم را به سوی خدا دعوت می‌کند

۳- تحلیل تطبیقی باورهای اسلامی و مسیحی در خصوص دجال و ضد مسیح، نشان‌دهنده شباهت‌های قابل توجهی در ویژگی‌ها و اعمال این دو شخصیت است. از جمله این شباهت‌ها می‌توان به تسلط بر نظام اقتصادی جهان، ظهور از منطقه‌ای آبی یا دریایی، انکار خدا و ادیان الهی، مدت زمان حکومت محدود، مخالفت با مؤمنان و در نهایت هلاکت به دست منجی موعود اشاره کرد.

۴- نظریه ضد مسیحی ریچاردسون در خصوص روایات اسلامی، از منظر روش‌شناختی، با چالش‌های جدی مواجه است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، استناد بیش از حد به روایات واحد، غریب و ضعیف است. ریچاردسون با بزرگ‌نمایی این روایات و معرفی آن‌ها به عنوان باورهای رایج در جهان اسلام، تصویری اغراق‌آمیز و نادرست از اعتقادات اسلامی ارائه می‌دهد. برای مثال، روایاتی همچون کشتار همگانی غیرمسلمانان در دوران حکومت

مهدی، حمله به اسرائیل و کشتار یهودیان، و لغو جزیه توسط عیسی، نه تنها در منابع شیعه یافت نمی‌شوند، بلکه در منابع اهل سنت نیز به عنوان روایات غریب و ضعیف طبقه‌بندی می‌شوند. این رویکرد، که بر پایه انتخاب گزینشی و تفسیر نادرست منابع صورت می‌گیرد، به اعتبار نظریات ریچاردسون خدشه وارد می‌کند

علاوه بر این، ریچاردسون با انتخاب گزینشی شواهد، به تقویت دیدگاه خود پرداخته و با پنهان کردن یا نادیده گرفتن روایات متضاد، تصویر ناقص و مغرضانه‌ای از باورهای اسلامی ارائه می‌دهد. عدم تسلط به مداریل آیات و روایات اسلامی و همچنین عدم استناد به منابع معتبر شیعه، از دیگر اشکالات روش‌شناختی است که بر اعتبار نظریه وی خدشه وارد می‌کند. این رویکرد، که بر پایه انتخاب گزینشی و تفسیر نادرست منابع صورت می‌گیرد، به اعتبار نظریات ریچاردسون خدشه وارد کرده و آن را به عنوان یک پژوهش علمی قابل اتکا زیر سوال می‌برد.

ملاحظات اخلاقی:

حامی مالی: این پژوهش هیچ کمک مالی از سازمان های تأمین مالی دریافت نکرده است.

تعارض منافع: طبق اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

برگرفته از پایان نامه / رساله: این مقاله مستخرج از طرح باعنوان «تحلیل محتوای روایات مهدویت در کتب روایی فریقین و کتب عهدین با رویکرد انتقادی به کتاب «راهنمای ربانی در تشیع نخستین» امیرمعزی و با حمایت دانشگاه الزهرا (س) است.

العربية.

منابع

قرآن کریم

- ترمذی، محمد بن عیسی، (۱۴۱۹ق)، الجامع الصحیح و هو سنن الترمذی، قاهره: دار الحديث.
- ابن ابی زینب، محمد بن ابراهیم، (۱۳۹۷ق)، الغیة للنعمانی، تهران: نشر صدوق.
- ابن حجر عسقلانی، (۱۴۰۴ق)، تهذیب التهذیب، بیروت: دارالفکر.
- ابن حنبل، احمد بن محمد، (۱۴۱۶ق)، مسند الإمام أحمد بن حنبل، بیروت: مؤسسة الرسالة.
- ابن ماجه، محمد بن یزید، (۱۴۱۸ق)، سنن ابن ماجه، بیروت: دار الجیل.
- ابن هشام، (بی تا)، السیرة النبویة، قاهره: چاپ محمد محیی الدین عبدالحمید.
- امامی جمعه، سید مهدی؛ جهان احمدی، آزاده، (۱۳۸۹ش)، «دجال شناسی تطبیقی در الهیات اسلامی و مسیحی»، الهیات تطبیقی، شماره ۳
- امینی، ابراهیم، (۱۳۸۰ق)، دادگستر جهان، قم: شفق.
- باردن، لورینس، (۱۳۷۴ش)، تحلیل محتوا، ترجمه ملیحه آشتیانی و محمد یمنی دوزی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- بلاذری، احمد بن یحیی، (۱۹۵۹م)، انساب الأشراف، قاهره: دار المعارف.
- بخاری، محمد بن اسماعیل، (۱۴۱۰ق)، صحیح البخاری، قاهره: جمهوریة مصر العربية.
- ترمذی، محمد بن عیسی، (۱۴۱۹ق)، الجامع الصحیح و هو سنن الترمذی، قاهره: دار الحديث.
- توفیقی، حسین، (۱۳۸۹ش)، آشنایی با ادیان بزرگ، تهران: سمت.
- حلبی، علی بن ابراهیم، (بی تا)، السیرة الحلبيّة، بیروت: دار الكتب العلمية.
- دهقلانی آرانی، زهیر، (۱۳۹۶ش)، پنجه بر آفتاب، قم: حوزه علمیه قم.
- سیوطی، جلال الدین عبدالرحمن بن ابی بکر، (۱۴۲۱ق)، الحاوی للفتاوی فی الفقه و علوم التفسیر و الحدیث و الأصول و النحو و الإعراب و سائر الفنون، بیروت: دار الكتب العلمية.
- شاکری زوردهی، روح الله؛ دهقلانی آرانی، زهیر، (۱۳۹۵ش)، «بررسی و نقد نظرات «ضد مسیح اسلامی» و «اسلام، ردای ضد مسیح» در تطبیق ضد مسیح بر منجی اسلامی»، انتظار موعود، شماره ۵۲.
- صادقیان تالشی، سید محمد فیاض، (۱۳۹۵ش)، مهدی (ع) آخرین خلیفه، تهران: شورای برنامه ریزی مدارس علوم دینی اهل سنت.
- صدر، سید محمد، (۱۳۸۴ش)، تاریخ پس از ظهور. مترجم: حسن سجادی پور، تهران:

- موعود عصر (عج). مسیح، نشویل: توماس نلسون.
- صدوق، محمد بن علی، (۱۳۹۵ق)، کمال الدین و تمام النعمة، تهران: اسلامیه.
 - طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۹۰ق)، المیزان في تفسير القرآن، بیروت: مؤسسة الأعلمي للمطبوعات.
 - عاملی، سید جعفر مرتضی، (۱۳۸۵ق)، الصحيح من سيرة النبي الاعظم، قم: دارالحديث.
 - کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۲۹ق)، کافی، قم: دارالحديث.
 - کتاب مقدس، عهد عتیق و عهد جدید، ترجمه فاضل خان همدانی، ویلیام گلن، هنری مرتن، (۱۳۸۸ش)، تهران: اساطیر.
 - مسلم بن حجاج، (۱۴۱۲ق)، صحيح مسلم، قاهره: دار الحديث.
 - مقرئ، احمد؛ نواب، سید ابوالحسن، (۱۳۹۶ش)، «بررسی پیشگویی‌ها درباره تقابل یا توافق مهدی و مسیح از دیدگاه اسلام و مسیحیت»، مشرق موعود، شماره ۴۱.
 - مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۱، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الإسلامية.
 - مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۸۶ش)، حکومت جهانی مهدی (عج)، قم: نسل جوان.
 - مک دونالد، ویلیام، (۲۰۰۷م)، تفسیر کتاب مقدس برای ایمانداران (مکاشفه عیسی
 - مسیح)، نشویل: توماس نلسون.
 - مجلسی، محمد باقر، (۱۴۰۳ق)، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام، تهران: دار إحياء التراث العربي.
 - مطهری، مرتضی، (۱۳۷۳ش)، جهاد، قم: صدرا
 - مفید، محمد بن محمد، (۱۴۱۳ق)، الإرشاد في معرفة حجج الله على العباد، قم: کنگره شیخ مفید
 - نجفی، محمدحسن بن باقر، (۱۹۸۱م)، بیروت: جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام.
 - واقدی، محمد بن عمر، (۱۴۰۹ق)، کتاب المغازی، تحقیق مارسدن جونس، بیروت: مؤسسة الأعلمي.
 - واحد پژوهش و تحقیق موسسه فرهنگی موعود، (۱۳۸۵ش)، پیشگویی‌ها و آخرالزمان، تهران: موعود عصر.
 - هاکس، جیمیز، (۱۳۷۷ش)، قاموس کتاب مقدس، تهران: انتشارات اساطیر.
 - هدایتی، فاطمه؛ نورانی، محسن، (۱۳۹۵ش)، «بررسی تطبیقی پیشگویی‌های آخرالزمان در اسلام، یهودیت و مسیحیت»، مشرق موعود، شماره ۳۸
 - هولستی، آل. آر، (۱۳۷۳ش)، تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی، ترجمه نادر سالارزاده امیری، تهران: انتشارات دانشگاه علامه

AND THE VISION OF ISLAM, ACW Press.

- Richardson Joel, (2009), The Islamic Antichrist: The Shocking Truth about the Real Nature of the Beast, WND Books, Washington DC.
- Richardson Joel, (2008), Mideast beast. The scriptural case for an Islamic antichrist.
- W. N. Arafat, 1976, New Light on the Story of Banu Qurayza and the Jews of Medina, Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland.

طباطبایی.

- یعقوبی، احمد بن اسحاق، (بی تا)، تاریخ الیعقوبی، بیروت: دار صادر.
- یوسفیان، مهدی، دهقانی آرانی، زهیر، (۱۳۹۴ش)، بررسی و نقد دیدگاه‌های جونل ریچاردسون در زمینه مهدویت. انتظار موعود، شماره ۴۸

- Barakat Ahmad, Muhammad and the Jews: A Re-examination
- David R. Reagan, (2010), The Muslim Antichrist Theory, presented at the annual Pre-Trib Conference held in Dallas, Texas.
- Goodman, Phillip Geoffrey (1993), The Assyrian connection. The roots of the Antichrist and the emerging signs of Armageddon. Lafayette La: Prescott Press.
- Stone James, (2012), Islamic Apocalypse: How Islam Will Fulfill End Time Prophecy, CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Ralph W. Stice, (2005), From 9/11 To 666: THE CONVERGENCE OF CURRENT EVENTS, BIBLICAL PROPHECY